

เผชิญหน้า

กับความเปลี่ยนแปลง
๕๐ ปี หลัง ๑๔ ตุลา ฯ

พระไพศาล วิสาโล

“เผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง ๔๐ ปีหลัง ๑๔ ตุลาฯ”

พระไพศาล วิสาโล

ISBN 978-616-91860-0-7

บรรณาธิการอ่านต้นฉบับ: นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, สันติสุข โสภณสิริ

กองเลขานุการ: เศรษฐวิวัฒน์ สุรินทร์คำ, อโรชา พิพัฒน์วิชฌนนท์

จัดพิมพ์: มูลนิธิ ๑๔ ตุลา เลขที่ ๑๔/๑๖ ถนนราชดำเนินกลาง
แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๔-๕ โทรสาร ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๖
อีเมล: oct14_f@hotmail.com
เว็บไซต์: www.14tula.com

สนับสนุนการจัดพิมพ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

พิมพ์ครั้งแรก: ตุลาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์: ๓,๐๐๐ เล่ม

ปก/รูปเล่ม: สุกัญญา พรหมทรัพย์ TaiSoiDesignNew (ภาพปก: kalboz)

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์เดือนตุลา
โทรศัพท์ ๐๒-๙๙๖-๗๓๙๒-๔ โทรสาร ๐๒-๙๙๖-๗๓๙๕

“เนื้อหาของปาฐกถาเป็นความคิดเห็นอิสระของผู้เขียน มูลนิธิ ๑๔ ตุลา
ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆ ไปพิมพ์เผยแพร่
ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้เขียนก่อน ยกเว้นเพื่อการศึกษาอ้างอิงทางวิชาการ”

สารบัญ

มูลนิธิ ๑๔ ตุลา.....	๑
มติ ครม. ปี ๒๕๔๖.....	๓
มติสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.....	๗
คำนำประธานมูลนิธิ ๑๔ ตุลา.....	๙
บทปาฐกถา “เผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง ๔๐ ปี หลัง ๑๔ ตุลาฯ”	๑๑
ประวัติและผลงานพระไพศาล วิสาโล.....	๕๗
ภาคผนวก	
“ประวัติอนุสรณ์สถานฯ ๑๔ ตุลา”	๖๑
กำหนดการงานรำลึก ๔๐ ปี ๑๔ ตุลา.....	๗๓

มูลนิธิ ๑๔ ตุลา
กระทรวงมหาดไทยออกใบอนุญาตให้
เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓
เลขทะเบียนลำดับที่ ๔๖๕๐

วัตถุประสงค์

๑. ร่วมดำเนินการจัดสร้างอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ และร่วมในการดำเนินกิจการของอนุสรณ์สถานฯ
๒. ส่งเสริมให้ความสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า และเผยแพร่ด้านประชาธิปไตยและการพัฒนา
๓. จัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย
๔. ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่อุทิศตนเพื่อการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย
๕. ร่วมมือและประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน มูลนิธิจะไม่ดำเนินการใดๆ ที่เป็นการแสวงอำนาจหรือประโยชน์ทางการเมือง การผูกใจทางการเมือง หรือการสนับสนุนพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดโดยเฉพาะ
๖. ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

รายชื่อคณะกรรมการ

๑. นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์	ประธานกรรมการมูลนิธิ
๒. รศ.ดร.สุรชัย ยิ้มประเสริฐ	รองประธานกรรมการ
๓. นายสันติสุข โสภณสิริ	กรรมการ
๔. นางสุนี ไชยรส	กรรมการ
๕. นายบุญแทน ตันสุเทพวรพงศ์	กรรมการ
๖. นายเมธา มาสขาว	กรรมการ
๗. รศ.สุรัสวดี หนุ่นพยนต์	กรรมการและเหรัญญิก
๘. นายประสาร มฤคพิทักษ์	กรรมการและเลขานุการ

สำนักงานมูลนิธิ ๑๔ ตุลา

อาคารอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖

เลขที่ ๑๔/๑๖ ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ

เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๔-๕ โทรสาร ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๖

อีเมล oct14_f@hotmail.com

เว็บไซต์ www.14tula.com

๖) กันยายน ๒๕๔๖

เรื่อง วัน ๑๔ ตุลา ประชาธิปไตย

เรียน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ด่วนที่สุด ที่ นร ๐๑๐๕/๑๕๔๖๑
ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๖

ตามที่ได้เสนอผลการดำเนินการเกี่ยวกับเรื่อง ใ้วันที่ ๑๔ ตุลาคม เป็นวัน
ประชาธิปไตย ตามมติคณะรัฐมนตรี ไปเพื่อดำเนินการ นั้น

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๖ ลงมติว่า
โดยที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติไปแล้วเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๖ เรื่อง ใ้วันที่ ๑๔ ตุลาคม
เป็นวันประชาธิปไตย โดยเห็นชอบใ้วันที่ ๑๔ ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันสำคัญของชาติ
แต่มีใ้เป็นวันหยุดราชการประจำปี สำหรับการกำหนดชื่อวันดังกล่าวมอบใ้รองนายกรัฐมนตรี
(นายจาตุรนต์ ฉายแสง) ใ้ไปหารือร่วมกับรองนายกรัฐมนตรี (นายวิเชณุ เครืองาม) เพื่อพิจารณา
กำหนดชื่อใ้เหมาะสม สอดคล้องกับข้อเท็จจริง โดยใ้หลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “วันประชาธิปไตย”
เนื่องจากอาจก่อให้เกิดความเข้าใจใ้สับสนคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการพัฒนาการของระบอบการปกครอง
แบบประชาธิปไตยของประเทศใ้ใ้มีมาก่อนหน้าใ้ รวมทั้งใ้มีการกำหนดวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ
เรื่องนี้ไว้ก่อนแล้วหลายวัน ดังนั้น เมื่อยังไม่ได้ข้อยุติใ้สอดคล้องต่องันเกี่ยวกับการกำหนดชื่อ
วันดังกล่าว รวมทั้งการกำหนดชื่อวันสำคัญของชาติใ้เป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารโดยตรง
ซึ่งในอดีตใ้ผ่านมาก่อนคณะรัฐมนตรีใ้มีมติเห็นชอบใ้กำหนดวันสำคัญของชาติ ทั้งใ้เป็นวันหยุดราชการ
และใ้ไม่ใ้เป็นวันหยุดราชการ ตลอดจนการกำหนดวันสำคัญของส่วนราชการต่าง ๆ มาโดยตลอด
และคณะรัฐมนตรีจะพิจารณาตามความจำเป็นเหมาะสม ใ้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ
โดยการกำหนดชื่อวันสำคัญใ้ผ่านมา นั้น สามารถแยกแยะกรณีการกำหนดเป็นวันสำคัญหลายกรณี เช่น

๑. กำหนดใ้ตรงกับเหตุการณ์จริง ๆ เช่น วันจักรี วันปืยมหาราช วันเฉลิม
พระชนมพรรษา เป็นต้น

๒. กำหนดเป็นสัญลักษณ์แทนเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เหตุการณ์จริง ๆ เช่น
วันสตรีไทย วันอนุรักษ์มรดกไทย วันครอบครัว และวันเด็กแห่งชาติ เป็นต้น

/๓. . . .

๓. กำหนดคำลงท้ายวันด้วยคำว่าไทย หรือแห่งชาติ เช่น วันผู้สูงอายุแห่งชาติ วันกองทัพไทย และวันประมงแห่งชาติ เป็นต้น

๔. กำหนดชื่อเป็นคำนาม เช่น วันเด็ก และวันครู เป็นต้น

๕. กำหนดชื่อโดยใช้คำกริยาต่าง ๆ เช่น วันสร้างสุขภาพแห่งชาติ วันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ วันคุ้มครองสัตว์ป่า วันรักต้นไม้แห่งชาติวันรณรงค์ สืบสวนและสร้างภาระเก็บน้ำ วันรณรงค์ให้ปลอดภัยวันพิษจากไฟฟ้า เป็นต้น

จึงขอให้รองนายกรัฐมนตรี (นายจาตุรนต์ ฉายแสง) รับเรื่องนี้กลับไปพิจารณาร่วมกับรองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม) และรัฐมนตรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม ทุกท่าน เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน รัฐมนตรีว่าการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตลอดจนผู้ที่สนใจและเกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกครั้งหนึ่งให้ได้ข้อยุติที่ชัดเจน ตามหลักการของมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๖ โดยอาจกำหนดเป็นชื่ออื่นใดก็ได้ เช่น วันพลังประชาธิปไตย วันวิถีประชาธิปไตย วันรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย วันเจตนารมณ์ประชาธิปไตย วันสืบทอดประชาธิปไตย วันวิรัชประชาธิปไตย วันเหตุการณ์ประชาธิปไตย วันสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น แล้วให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง โดยด่วนต่อไป

ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงานเสนอว่า รองนายกรัฐมนตรี (นายจาตุรนต์ ฯ) ได้ร่วมกันพิจารณากับผู้เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งได้หารือกับรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายแล้วมีความเห็นตรงกันว่า เหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๔๖ เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของประชาธิปไตยในประเทศไทย ที่ประชาชนจำนวนมากได้มาร่วมแสดงพลังเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพและประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จนประสบความสำเร็จ และพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยให้รุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน สมควรแก่การยกย่องเชิดชู ดังนั้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้ระลึกถึงประวัติศาสตร์การเมืองในระบอบประชาธิปไตย และสำนึกตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพของพลเมืองที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

/ให้สมบูรณ์ ...

ให้สมบุรณ์ยังยืนสืบไป สมควรเชิดชูให้วันที่ ๑๔ ตุลาคม เป็นวันสำคัญของชาติ โดยให้ใช้ชื่อว่า
“วัน ๑๔ ตุลา ประชาธิปไตย” ซึ่งนายกรัฐมนตรีรับทราบด้วยแล้ว ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบ
ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงานเสนอ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ ได้แจ้งให้กระทรวง กรม ทราบด้วยแล้ว

ขอแสดงความนับถือ

(นายบรรณาคดี อวรรณโน)

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

10 ก.ย. 2546

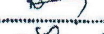
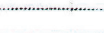
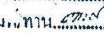
สำนักนิติธรรม

โทร. ๐ ๒๒๘๐ ๙๐๐๐ ต่อ ๓๐๘-๙

๐ ๒๒๘๐ ๙๐๕๗

โทรสาร ๐ ๒๒๘๐ ๙๐๕๘

(R163/C/๙)

๑๕ - 9 ก.ย. 2546
รองพร.
ผอ.
พร.ผอ.
หน.ผ.
หน.ง.
จนท.
จนท. สน. ก.ท.

ที่ ศธ ๐๕๑๖/๑๗๕๖

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์ กทม. ๑๐๒๐๐

สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง การกำหนดให้วันที่ 14 ตุลาคม เป็นวันสำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรียน ประธานกรรมการมูลนิธิ ๑๔ ตุลา

อ้างถึง หนังสือสำนักงานมูลนิธิ ๑๔ ตุลา ที่ มสศ. ๐๐๘/๒๕๕๕ ลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ตามหนังสือที่อ้างถึง มูลนิธิ ๑๔ ตุลา ได้ขอให้มหาวิทยาลัยเสนอสภามหาวิทยาลัยพิจารณา
ประกาศให้วันที่ ๑๔ ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันสำคัญของมหาวิทยาลัย และให้มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องทุกปีภายใน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขอเรียนให้ทราบว่า ในการประชุมสภามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๘/๒๕๕๕
เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕ ที่ประชุมได้พิจารณากรณีดังกล่าว และมีมติอนุมัติให้วันที่ ๑๔ ตุลาคมของทุกปี
เป็นวันสำคัญของมหาวิทยาลัย และให้มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องทุกปีภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามที่เสนอ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต)

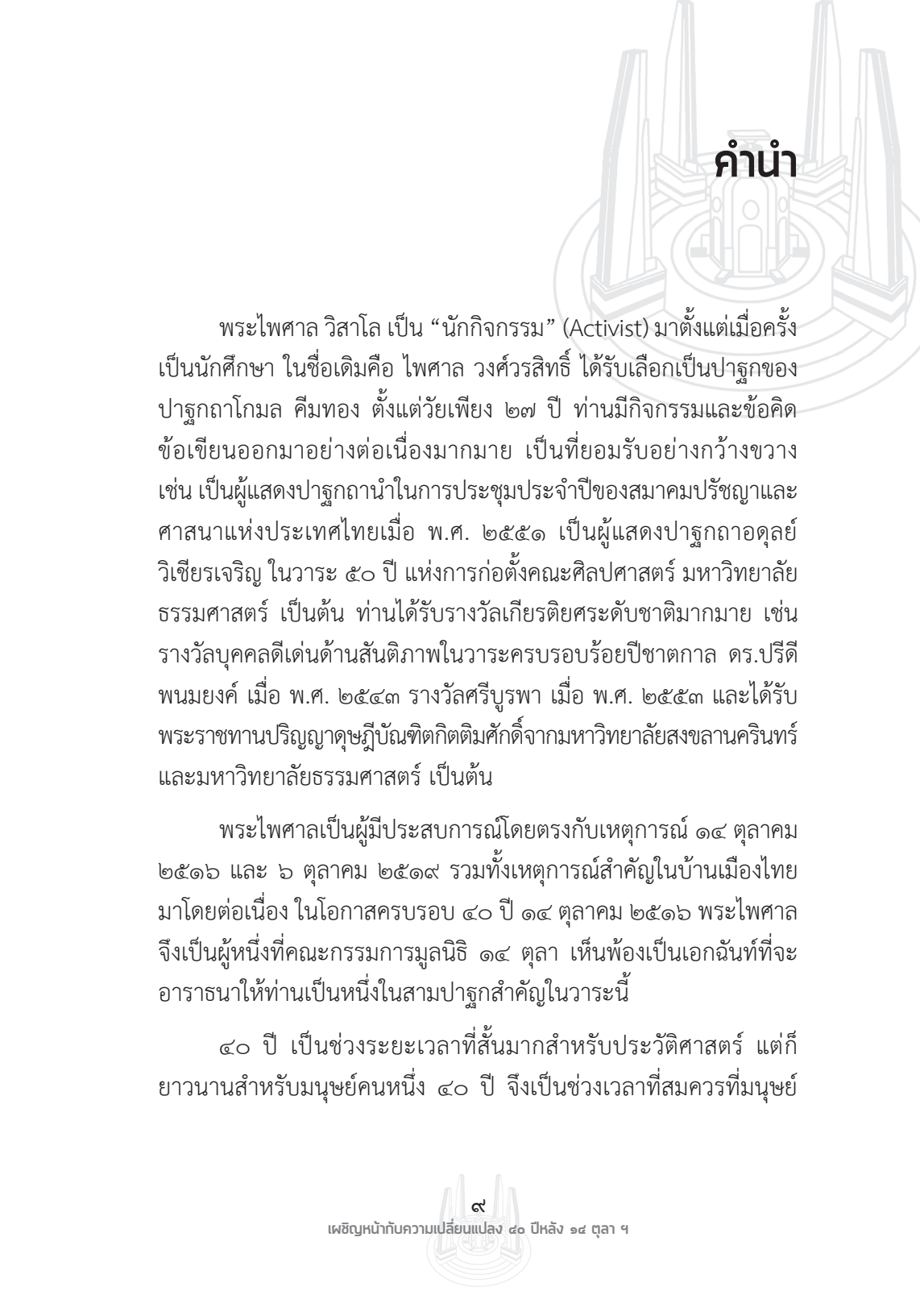
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ท่าพระจันทร์

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

สำนักงานอธิการบดี

โทร. ๐-๒๖๑๓-๓๐๑๕

โทรสาร ๐-๒๖๒๒-๐๕๕๒

คำนำ

พระไพศาล วิสาโล เป็น “นักกิจกรรม” (Activist) มาตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนักศึกษา ในชื่อเดิมคือ ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ ได้รับเลือกเป็นปาฐกของปาฐกถาโกมล คีมทอง ตั้งแต่วัยเพียง ๒๗ ปี ท่านมีกิจกรรมและข้อคิดข้อเขียนออกมาอย่างต่อเนื่องมากมาย เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น เป็นผู้แสดงปาฐกถาำนำในการประชุมประจำปีของสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นผู้แสดงปาฐกถาอตุลย์วิเชียรเจริญ ในวาระ ๕๐ ปี แห่งการก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ท่านได้รับรางวัลเกียรติยศระดับชาติมากมาย เช่น รางวัลบุคคลดีเด่นด้านสันติภาพในวาระครบรอบร้อยปีชาติกาล ดร.ปรีดี พนมยงค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ รางวัลศรีบูรพา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ และได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

พระไพศาลเป็นผู้มีประสบการณ์โดยตรงกับเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญในบ้านเมืองไทยมาโดยต่อเนื่อง ในโอกาสครบรอบ ๔๐ ปี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ พระไพศาลจึงเป็นผู้หนึ่งที่คณะกรรมการมูลนิธิ ๑๔ ตุลา เห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ที่จะอาราธนาให้ท่านเป็นหนึ่งในสามปาฐกสำคัญในวาระนี้

๔๐ ปี เป็นช่วงระยะเวลาที่สั้นมากสำหรับประวัติศาสตร์ แต่ก็ยาวนานสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ๔๐ ปี จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่มนุษย์

จะได้ครุ่นคิด ทบทวน ตรวจสอบอดีต เพื่อมองไปข้างหน้า แน่ใจว่า
พระไพศาลเป็นผู้หนึ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่ผู้คนร่วมสมัยในปัจจุบันจะได้
รับฟังทัศนะของท่านในโอกาสนี้

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์
ประธานกรรมการมูลนิธิ ๑๔ ตุลา

เผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง

๔๐ ปีหลัง ๑๔ ตุลาฯ

พระไพศาล วิสาโล

ตามปกติ ปาฐกถาหรือการบรรยายที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ มักมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะหรืองานบุญงานกุศล โดยมักจะปรารภถึงเหตุการณ์ทางศาสนา แต่ปาฐกถาวันนี้แตกต่างจากปาฐกถาทั้งหลายที่เคยจัดที่นี่ เพราะหัวข้อกระเด็นไปทางสังคมและการเมือง อีกทั้งยังจัดขึ้นในโอกาสที่ไม่เกี่ยวกับแวดวงศาสนาเลย นั่นคือจัดขึ้นในโอกาสครบรอบ ๔๐ ปีแห่งเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ อันเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยครั้งยิ่งใหญ่ของประชาชนไทย อย่างไรก็ตาม ท่านทั้งหลายในที่นี้คงเห็นเหมือนอาตมาว่า ความใส่ใจในความเป็นไปของบ้านเมือง จัดว่าเป็นทั้งหน้าที่และคุณธรรมของศาสนิกชน ยิ่งเป็นชาวพุทธด้วยแล้ว เราไม่ควรนิ่งดูดายต่อเหตุการณ์บ้านเมืองโดยเฉพาะในยามที่มีความทุกข์ร้อนเกิดขึ้น ใช่แต่เท่านั้นไม่ว่าจะทำอะไร หรือแม้แต่การครุ่นคิดถึงเรื่องบ้านเมือง ก็ควรเอาธรรมะมาเป็นแนวทางหรือเครื่องกำกับการคิดและการกระทำของเรา ดังนั้นหัวข้อปาฐกถาในวันนี้จึงไม่ไกลจากเรื่องธรรมะหากนิยามในความหมายกว้างที่สุด ดังที่ท่านอาจารย์พุทธทาสก็เคยทำมาแล้ว ในการบรรยายเรื่อง “ธรรมะกับการเมือง” อย่างไรก็ตาม อาตมาไม่มีความสามารถพอที่จะทำได้ดีอย่างท่านอาจารย์พุทธทาสในการชี้ให้เห็นถึง

ความเชื่อมโยงของสองสิ่งนี้ แต่หวังว่าปาฐกถานี้จะช่วยให้ท่านทั้งหลายเห็นแนวทางในการเอาธรรมะมาใช้เพื่อช่วยให้บ้านเมืองมีความสงบเย็นมากขึ้น หรืออย่างน้อยก็ช่วยให้จิตใจของท่านรุ่มร้อนน้อยลงเมื่อครุ่นคิดถึงเหตุการณ์บ้านเมือง

เมืองไทย ๕๐ ปีหลัง ๑๔ ตุลาฯ

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ ๒๕๑๖ เป็นหนึ่งในบรรดาเหตุการณ์สำคัญที่สุดของเมืองไทยยุคปัจจุบัน เป็นทั้งหมดหมายสำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคใหม่ อีกทั้งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางในทางเศรษฐกิจและสังคม อย่างยากที่จะมีเหตุการณ์ใดมาเทียบเคียงได้ แม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะผ่านไปเกือบสองชั่วอายุคนแล้ว แต่ก็ยังยากที่จะประเมินผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้อย่างครบถ้วนและรอบด้าน

ในวาระครบรอบ ๔๐ ปีของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ เราอาจใช้โอกาสนี้ทบทวนสถานะและบทบาทของเหตุการณ์ดังกล่าว เพื่อประเมินคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ หรือสำรวจพัฒนาการประชาธิปไตยของไทยว่าก้าวหน้าเพียงใดนับแต่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว สามารถบรรลุเจตนารมณ์ของการต่อสู้ครั้งนั้นมากน้อยเพียงใด และแน่นอนว่าเราควรใช้โอกาสนี้รำลึกถึงวีรกรรมของผู้ที่ยอมพลีชีพเพื่อประชาธิปไตยในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย

มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราน่าจะทำในโอกาสอันสำคัญนี้ เพื่อไม่ให้เหตุการณ์ดังกล่าวสูญเปล่า และเพื่อทำความเข้าใจปัจจุบันและบริบทที่แวดล้อมตัวเรา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือเพื่อเข้าใจตัวเราในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาชาติไทย อย่างไรก็ตาม วาระเช่นนี้ยังควรเป็นโอกาส

สำหรับการมองไปข้างหน้า โดยอาศัยบทเรียนจากอดีต เพื่อก้าวข้ามอุปสรรคหรือขวากหนามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อพูดถึงสถานการณ์ปัจจุบัน ข้าพเจ้าเชื่อว่ามีความคนจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกสับสนหนักใจ และเป็นกังวลกับสภาพบ้านเมืองขณะนี้ สภาพดังกล่าวยืดเยื้อต่อเนื่องมาหลายปีแล้ว จนหลายคนรู้สึกหดหู่ท้อแท้ เมื่อ ๖ ปีที่แล้ว อาจารย์เกษียร เตชะพีระ ได้ตั้งข้อสังเกตในระหว่างแสดงปาฐกถา ๑๔ ตุลาคมว่า สถานการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่นี้ “ไม่เพียงเป็นวิกฤตครั้งร้ายแรงในรอบ ๑๕ ปี สำหรับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ หากยังเป็นช่วงแห่งความอึมครึมสับสนทางอุดมการณ์การเมืองและศีลธรรมอย่างไม่เคยมีมาก่อนในรอบ ๓๔ ปีของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม”^๑

แม้ว่าสถานการณ์ที่อาจารย์เกษียรกล่าวถึงต่อนั้น เมืองไทยยังไม่มี การเลือกตั้งและยังอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการครึ่งใบ ต่างจากตอนนี้ที่เรา มีรัฐบาลจากการเลือกตั้งแล้ว แต่ก็ไม่ควรลืมว่าต่อนั้นยังไม่เกิดเหตุการณ์นองเลือดพฤษภา ๒๕๕๓ ซึ่งทำให้เกิดความแตกแยกร้ายลึกอย่างที่ไม่เคย ปรากฏมาก่อน ยังไม่ต้องพูดถึงการชุมนุมบนท้องถนนของคนสองฝ่ายสอง สีเสื้อที่ใช้วิธีการเข้มข้นตุนานาชนิดเพื่อเอาชนะคะคานกัน ก่อให้เกิด การแบ่งขั้วอย่างกว้างขวาง จนถึงกับเกิดการแยกข้างทั้งในทางการเมือง และศีลธรรม จนสมานเข้าหากันได้ยาก

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สถานการณ์ตอนนี้น่าเป็นห่วงและน่าหนักใจ กว่าเมื่อ ๖ ปีที่แล้วมาก ความอึมครึมสับสนทางอุดมการณ์การเมืองและ

^๑ เกษียร เตชะพีระ, *สงครามระหว่างสี : ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ* (กรุงเทพฯ: openbooks, ๒๕๕๓), น. ๒๐.

ศีลธรรม ที่อาจารย์เกษียร กล่าวถึง นอกจากจะไม่ลดลงแล้ว กลับหนักกว่าเดิม ขณะเดียวกันในส่วนของผู้ที่ไม่สับสน เพราะได้เลือกข้างในทางการเมืองและศีลธรรมแล้ว ก็มีทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้น จนผลกึ่งกันและกันให้อยู่ในภาวะสุดโต่ง

มาถึงตรงนี้อาตมาขออธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นภาพชัดขึ้น กล่าวคือ แม้ประชาธิปไตยของไทยจะล้มลุกคลุกคลานมาตลอด แต่เมื่อเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ ผ่านไปได้ ๒ ทศวรรษ หรือพูดให้เจาะจงก็คือ หลังจากเหตุการณ์ พฤษภาประชาธรรม ๒๕๓๕ ก็มีความเห็นสอดคล้องกันในหมู่ผู้นำทุกภาคส่วน ไม่ว่าภาคราชการ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนว่า ประชาธิปไตยหรือการปกครองโดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับประเทศไทย แม้จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างใดก็หนึ่ไม่พ้นแนวทางนี้ เช่น การมีองค์กรอิสระ หรือการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เพื่อพัฒนาการใช้อำนาจรัฐมิให้เป็นไปตามอำเภอใจ จนนำไปสู่การผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนในปี ๒๕๔๐ ได้สำเร็จ

แต่มาถึงวันนี้ ฉันทามติในเรื่องระชาธิปไตยนั้น ได้เลือนหายไปแล้ว ก็ว่าได้ ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งยังเห็นว่า ประชาธิปไตย คือคำตอบของประเทศ อีกฝ่ายหนึ่งกลับเสื่อมศรัทธาในประชาธิปไตย เพราะเห็นว่าการเลือกตั้งนั้นเปิดโอกาสให้นักการเมืองขึ้นมากุมอำนาจรัฐและโกงกินบ้านเมือง รวมทั้งใช้อำนาจตามอำเภอใจ กลายเป็น “เผด็จการทุนนิยม” ฝ่ายนี้เห็นว่าควรให้คนดีมีคุณธรรมขึ้นมาปกครองประเทศ ดังนั้นจึงพยายามเสนอระบอบการเมืองที่ลดความสำคัญของการเลือกตั้ง (หรือถึงกับเสนอให้ไม่มีการเลือกตั้งเลยก็มี) และเปิดโอกาสให้คนที่มีคุณธรรมและความรู้ความสามารถขึ้นมาใช้อำนาจในทางการเมืองมากขึ้น ไม่ว่าในการปกครองหรือการถ่วงดุลกับรัฐบาลก็ตาม

จุดยืนของสองฝ่ายนั้นมาถึงขั้นว่า ฝ่ายหนึ่งเชิญประชาธิปไตยแบบ
ตัวแทน จะเป็นใครก็ได้ขอให้ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนก็พอแล้ว จะเป็น
คนดีหรือไม่ ไม่สำคัญ อีกฝ่ายเรียกร้องคนดีให้มาปกครอง จะเป็นระบอบ
อะไรก็ได้ทั้งนั้น และเมื่อได้เถียงกันหนักขึ้น พยายามเอาชนะคะคานกัน
โดยอาศัยวาทกรรมดังกล่าวเป็นตัวรองรับสนับสนุน สุดท้ายก็ทำให้เกิด
แรงผลักดันต่อกันและกัน ต่างมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อจุดยืนของอีกฝ่าย ผลก็คือ
ฝ่ายแรกชูธงประชาธิปไตย ไม่เอาคุณธรรม อีกฝ่ายชูธงคุณธรรม ไม่เอา
ประชาธิปไตย

พูดอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่า ในความเป็นจริงจะมีการแบ่งฝักแบ่ง
ฝ่ายเพียงเท่านี้ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงภาพหยาบๆ เพราะสถานการณ์
ตอนนี้มีความซับซ้อนกว่านี้มาก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้คนที่เลือกข้างอย่าง
สุดโต่งดังกล่าวทุกวันนี้มีเป็นจำนวนไม่น้อย ยังไม่ต้องพูดถึง การเลือกข้าง
อย่างสุดโต่ง ระหว่างการเปิดให้มีเสรีภาพอย่างไม่มีเงื่อนไข กับการจำกัด
เสรีภาพในนามของศีลธรรม รวมทั้งการแบ่งขั้วระหว่างสากลนิยมกับ
ความเป็นไทย เป็นต้น

ความเห็นที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้วนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของสังคม
ปัจจุบัน แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ ผู้คนที่มีความเห็นแตกต่างอย่างสุดขั้วนั้น
มักเกาะเกี่ยวอยู่กับการแบ่งฝ่ายทางการเมือง อันเป็นผลจากเหตุการณ์
รัฐประหาร ๒๕๔๙ ซึ่งโค่นล้มรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรด้วย กลุ่ม
การเมืองสองขั้วนั้นได้ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และพยายามต่อสู้เอาชนะ
คะคานกัน จนเกิดความไม่สงบทางการเมืองถึงกับเลือดตกยางออกครั้งแล้ว
ครั้งเล่า ความริ้วฉานขยายวงกว้าง จนเกิดความหวุ่นวิตกว่าเหตุการณ์
นองเลือดอย่างปี ๒๕๕๓ จะเกิดขึ้นอีก

รากเหง้าของความขัดแย้ง

เมื่อไทยมาถึงจุดนี้ได้อย่างไร หลายคนมองว่าความวุ่นวายเหล่านี้เกิดขึ้นเพียงเพราะคนไม่กี่คนเป็นผู้ก่อเรื่อง บ้างก็ว่าเป็นเพราะการแย่งชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำกลุ่มใหม่กับชนชั้นนำกลุ่มเก่า ระหว่างกลุ่มทุนนิยมโลกาภิวัตน์กับกลุ่มทหารและข้าราชการ มุมมองดังกล่าวมีข้อเท็จจริงรองรับอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แต่หากความจริงมีเพียงเท่านี้ ความขัดแย้งก็ไม่น่าจะขยายวงไปถึงทุกภาคส่วนของประเทศอย่างที่กำลังเกิดขึ้นขณะนี้ เมืองไทยมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำมาหลายครั้ง เช่น ระหว่างนักการเมืองกับทหารและข้าราชการ จนถึงกับลงเอยด้วยการรัฐประหาร ยุบสภา ฉีกรัฐธรรมนูญ แล้วเลือกตั้งใหม่ ก็หลายครั้ง แต่ที่ผ่านมาก็ไม่เคยเกิดกระแสต่อต้านจากมวลชนระดับล่างมากมายดังที่เกิดขึ้นหลังรัฐประหารปี ๒๕๔๙

แม้จะมีคำอธิบายว่ามวลชนเหล่านี้ถูกหลอกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองอย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หรือถูกจ้างมาประท้วง อาตมาก็คิดว่าคำอธิบายดังกล่าวไม่น่าจะเพียงพอหรือมีน้ำหนักน้อย จะว่าไปแล้ว มันก็ต่างจากการอธิบายว่า นักศึกษาและประชาชนที่ลุกขึ้นมาประท้วงจอมพลถนอม กิตติขจรและคณะเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น ถูกหลอกใช้เป็นเครื่องมือของทหารอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งต้องการขึ้นมามีอำนาจแทนจริงอยู่ การแย่งชิงอำนาจในหมู่ทหารระดับสูงตอนนั้น เป็นเรื่องที่ไม่มีการปฏิเสธ แต่นั่นก็เป็นแค่ความจริงส่วนเดียว ความจริงอีกส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันและมีความสำคัญกว่าก็คือ นักศึกษาและประชาชนมีความไม่พอใจระบอบเผด็จการอย่างรุนแรง และต้องการระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ตนมีสิทธิมีเสียงในบ้านเมืองอย่างแท้จริง

ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำนั้นเกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย แต่สำหรับเมืองไทยเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว สำนักในประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาและประชาชนอย่างกว้างขวางจนพร้อมจะลุกขึ้นมาประท้วงรัฐบาลเผด็จการเป็นจำนวนเรือนแสนนั้นเป็นเรื่องใหม่อย่างมาก สำนักดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างบังเอิญหรือเพราะการปลุกกระตมของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระดับมหภาคที่สะสมสืบเนื่องมานานนับทศวรรษ

อาตมาขอใช้เวลาขยายความประเด็นนี้เพิ่มเติม เพราะเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันด้วย แม้เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ จะถูกจุดชนวนขึ้นจากการจับกุมนักศึกษาประชาชนจำนวน ๑๓ คนที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๖ ตุลาฯ ๒๕๑๖ แต่การลุกขึ้นประท้วงของนักศึกษาและประชาชนเรือนแสนในกรุงเทพมหานคร จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากประเทศไทยไม่มีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่เริ่มในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งทำให้เมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ภาคอุตสาหกรรมและบริการเติบโตอย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ธนาคาร โรงแรม ศูนย์การค้า ผุดขึ้นมากมาย ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาการศึกษาขนานใหญ่ รวมทั้งการทุ่มทุนขยายมหาวิทยาลัยทั้งนี้เพื่อผลิตบุคลากรไปตอบสนองความต้องการของราชการและธุรกิจ ทำให้มีนักศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก^๒

^๒ เมื่อปี ๒๕๐๔ มีนักศึกษาทั่วประเทศ ๑๕,๐๐๐ คน ครั้นถึงปี ๒๕๑๕ จำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๐,๐๐๐ คน หรือเพิ่มเป็น ๖ เท่าตัว อ้างใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองและวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน ๑๔ ตุลา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), น. ๗๓.

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในรอบสิบปีนั้นได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเขตเมือง ทำให้คนชั้นกลางเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นธรรมดาที่คนเหล่านี้ไม่ได้แค่ต้องการมีอาชีพที่มั่นคงเท่านั้น แต่ต้องการมีสิทธิมีเสียงทางการเมืองด้วย ดังนั้นจึงยอมไม่พอใจเมื่อพบว่าระบอบการเมืองที่มีอยู่นั้นไม่เปิดพื้นที่ให้แก่พวกตนเลย เพราะอำนาจล้วนกระจุกอยู่ในมือของทหารและข้าราชการเท่านั้น

ที่ว่ามานี้เป็นความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ แต่ยังมีอีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองแก่คนชั้นกลางที่เติบโตใหญ่ โดยเฉพาะนักศึกษา ปัจจัยดังกล่าวคือสถานการณ์โลก โดยเฉพาะสงครามเย็นที่ลุกลามมาถึงเมืองไทย สหรัฐอเมริกาไม่เพียงต้องการให้ไทยเป็นบริวารในการต่อสู้กับค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีรัสเซียและจีนเป็นผู้นำเท่านั้น หากยังใช้ไทยเป็นฐานทัพในการทำสงครามอินโดจีนเพื่อต่อต้านอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ งานวิจัยของ อาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การที่รัฐบาลไทยยอมอยู่ใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ และได้เข้าร่วมทำสงครามในประเทศเพื่อนบ้านอย่างไม่เปิดเผย ได้ปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนจำนวนไม่น้อย จนเกิดความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร เพราะนอกจากไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องที่สำคัญของประเทศชาติแล้ว ยังปิดบังความจริงไม่ให้ประชาชนรับรู้ข้อมูล รวมทั้งเข้ามาจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น^๓

^๓ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๕๐.

สถานการณ์โลกหรือปัจจัยจากนอกประเทศนั้น มีส่วนอย่างมากในการปลูกสำนึกทางการเมืองและสร้างความตื่นตัวแก่นักศึกษาประชาชนจำนวนไม่น้อย ในด้านหนึ่งกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางทุนนิยมเพื่อรักษาประเทศไทยไม่ให้ตกอยู่ในอิทธิพลคอมมิวนิสต์ ทำให้คนชั้นกลางในเมืองขยายตัวเป็นจำนวนมาก ในอีกด้านหนึ่ง การครอบงำประเทศไทยโดยสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นแนวหน้าในการสู้รบกับคอมมิวนิสต์ ได้ปลูกจิตสำนึกรักชาติรักประชาธิปไตยในหมู่นักศึกษาประชาชน จนลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงแนวคิดจากต่างประเทศ เช่น เสรีนิยม สังคมนิยม ซึ่งมีอิทธิพลต่อสำนึกทางการเมืองของนักศึกษาปัญญาชนเวลานั้นมิใช่น้อย

กล่าวโดยสรุป เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ เป็นทั้งผลพวงและภาพสะท้อนของความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ภายในประเทศ ควบคู่กับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกนี้ได้ส่งผลให้เกิดพลวัตในหมู่คนชั้นกลางในเมืองจนขับเคลื่อนให้เกิดการเรียกร้องประชาธิปไตย มองในแง่หนึ่งก็คือ ความต้องการมีพื้นที่ทางการเมือง ซึ่งถูกผูกขาดโดยทหารและข้าราชการมาเป็นเวลานานนั่นเอง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ถึงเวลาที่เมืองไทยจะต้องมีระเบียบการเมืองอย่างใหม่ จะเป็นเหมือนเดิมหรือนิ่งอยู่กับที่ได้ไม่ได้แล้ว แม้ในเวลาต่อมาความพยายามที่จะกลับไปสู่ระบอบเผด็จการเหมือนเดิม ทั้งเผด็จการทหาร เผด็จการพลเรือนในการปกป้องของทหาร (หรือที่เรียกว่า “รัฐบาลหอย”) หรือประชาธิปไตยครึ่งใบ ก็ไม่ประสบความสำเร็จ มีแต่การสูญเสียเลือดเนื้อและความตกต่ำถอยหลังด้านเศรษฐกิจสังคม จนในที่สุดก็ต้องกลับมาที่ระบอบประชาธิปไตย ดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้

การมองเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ ดังที่กล่าวมา ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญ
ของตัวบุคคลที่มีบทบาททั้งก่อนและระหว่างเหตุการณ์ แต่อาตมาเห็น
ว่าการมองแค่นั้นย่อมไม่พอ ควรมองให้ลึกถึงเหตุปัจจัยในระดับมหภาค
หรือเหตุปัจจัยที่มีใช้ตัวบุคคล (impersonal) ด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วน
ส่งผลขับเคลื่อนหนุนเนื่องให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว เปรียบเสมือนส่วน
ของภูเขาที่อยู่ใต้น้ำ แม้มองไม่เห็น แต่เป็นฐานรองรับและค้ำจุนยอดของ
ภูเขาน้ำแข็ง โดยที่เราต้องไม่ลืมว่า ส่วนยอดที่โผล่พ้นน้ำนั้น แม้จะเห็นชัด
แต่ก็มีสัดส่วนแค่ ๑ ใน ๑๐ ของภูเขาน้ำแข็งทั้งหมด

ที่พูดมาข้างต้น แม้จะยืดยาวสักหน่อย แต่อาตมาคิดว่าจำเป็น
เพราะช่วยให้เราเห็นความสำคัญของการมองสถานการณ์ปัจจุบันในภาพ
ที่กว้างขึ้น คือตระหนักว่า สถานการณ์บ้านเมืองตอนนี้ ไม่ใช่เป็นผลพวง
ของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนไม่กี่คน หรือระหว่างกลุ่มบุคคลใน
แวดวงชนชั้นนำเท่านั้น แต่ยังเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่
ภายในประเทศที่สั่งสมต่อเนื่องมานาน รวมทั้งจากสถานการณ์โลก ซึ่งล้วน
เป็นเรื่องที่ยากจะต้านทานได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่สามารถควบคุมเปลี่ยนแปลง
ได้ตามอำเภอใจ การมองสถานการณ์ทุกวันนี้ว่าเป็นเรื่องของตัวบุคคลหรือ
กลุ่มบุคคลเท่านั้น ทำให้เราคิดแต่จะแก้ปัญหาก็ตัวบุคคล เช่น เอาบุคคล
ต่างๆ มาคุยกัน ประนีประนอมกัน หรือหนักกว่านั้นก็คือ กำจัดตัวบุคคล
ไปเลย แต่วิธีดังกล่าวไม่อาจแก้ปัญหาได้ トラバコที่เรามองข้ามปัจจัยที่
ใหญ่กว่านั้น นั่นคือความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศและอิทธิพลจาก
กระแสโลก ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกดังกล่าวล้วนมีพลังผลักดัน
ให้เมืองไทยไม่อาจหยุดอยู่กับที่ได้ แต่ต้องปรับเปลี่ยนระเบียบกติกา ทั้งใน
แง่ของความสัมพันธ์ทางอำนาจหรือการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กว้างขึ้น

เพื่อรองรับคนกลุ่มใหม่ เช่นเดียวกับที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว อันเป็นผลจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ

ความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในชนบท

คำถามก็คือ ความเปลี่ยนแปลงที่ว่ำนั้นคืออะไร ประการแรกก็คือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในชนบทไทย ในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา นอกจากรัฐบาลชุดแล้วชุดเล่าผลักดันให้มีการพัฒนาชนบทอย่างต่อเนื่องแล้ว ระบบทุนนิยมยังแพร่เข้าไปยังทุกซอกทุกมุมของชนบท ทำให้ชีวิตของผู้คนผูกติดกับเศรษฐกิจแบบตลาด ที่เคยทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ ก็มาเป็นการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ใช้แต่เท่านั้น รายได้ส่วนใหญ่ของผู้คนในชนบทไม่ได้มาจากภาคการเกษตรอีกต่อไป แต่มาจากนอกภาคเกษตรกรรม เช่น รับจ้าง ค่าขาย ตัดเสื้อ ซ่อมรถ หรือเป็นผู้ประกอบการ รายย่อย^๔ การศึกษาวิจัยหลายชิ้นได้ชี้ว่าปัจจุบัน คนชนบทส่วนใหญ่ไม่ใช่คนยากจนดังแต่ก่อนอีกต่อไป คนยากจนเป็นเพียงคนส่วนน้อย คือมีเพียง ๕.๔ ล้านคน หรือร้อยละ ๘.๔๘ ของประชากรทั้งประเทศ (แม้แต่ในภาคอีสาน คนยากจนก็มีเพียง ๓.๑ ล้านคนจากจำนวน ๒๐ ล้านคน)^๕ คนส่วนใหญ่ของชนบทคือชาวนารายได้ปานกลาง ซึ่งมีชีวิตแบบสมัยใหม่

^๔ ดู อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ, *บทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๖), น. ๑๖; นฤมล ทัพจุมพล และ ดันแคน แมคคาร์โก, “คนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในการชุมนุมประท้วงของคนเสื้อแดงปี ๒๕๕๓ : มีใช่เพียงแค่เกษตรกรยากจน?” *วารสารฟ้าเดียวกัน* ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๕๖).

^๕ อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, *พลวัตของความยากจน* (กรุงเทพฯ: สถาบันคลังสมองของชาติ, ๒๕๕๖), น. ๕๙.

หรือใกล้เคียงคนในเมืองมากขึ้น มีโลกทัศน์คล้ายคลึงกับคนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ นั่นคือมีชีวิตแบบคนชั้นกลาง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่ผ่านมาได้ทำให้เกิดคนชั้นกลางระดับล่างขึ้นมากมายในชนบท

เช่นเดียวกับคนชั้นกลางในเมือง คนชั้นกลางระดับล่างในชนบทมีความสนใจเหตุการณ์บ้านเมืองมากขึ้น ไม่ใช่เพียงเพราะว่าเข้าถึงสื่อต่างๆ ได้สะดวกกว่าแต่ก่อนเท่านั้น หากยังเป็นเพราะพวกเขาตระหนักว่าการเมืองในระดับประเทศ โดยเฉพาะนโยบายรัฐบาลนั้น ส่งผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเขา แค้นนโยบายเกี่ยวกับราคาพืชผลทางเกษตรอย่างเดียว ก็อาจทำให้เขาขาดทุนจนเป็นหนี้สินได้ ดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะมีสิทธิมีเสียงในการเลือกตั้งมากขึ้น เพื่อเลือกรัฐบาลที่สนองผลประโยชน์ของเขาได้มากที่สุด สำนักดังกล่าวนี้วันจะเด่นชัดมากขึ้น แม้ว่าการรับเงินจากผู้สมัครเลือกตั้ง ยังมีอยู่ดาษดื่น แต่เงินซื้อเสียงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดในการตัดสินใจลงคะแนนของชาวบ้านส่วนใหญ่ สิ่งสำคัญกว่าคือศรัทธาหรือความคาดหวังในตัวผู้สมัครหรือพรรคการเมืองว่าจะทำประโยชน์ให้แก่พวกเขาเพียงใด

อันที่จริงเป็นเวลาช้านานแล้วที่ประชาชนในชนบทจำนวนไม่น้อยเห็นว่าการเลือกตั้งมีความหมายเฉพาะ “วันคืนหมาหอน” เท่านั้น เพราะมีการแจกเงินกันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน แต่ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรขึ้นมาเป็นรัฐบาล พร้อมกับผลักดันนโยบายประชานิยมตามที่สัญญา แคมเปญ ๓๐ บาทรักษาทุกโรค และกองทุนหมู่บ้าน ก็ทำให้เขาเหล่านั้นเห็นว่าประชาธิปไตยสามารถให้ประโยชน์แก่เขาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่ “กินได้” เฉพาะตอนใกล้

เลือกตั้งเท่านั้น การเลือกตั้งได้กลายเป็นช่องทางที่จะช่วยให้เขามีชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม

ด้วยเหตุนี้ ประชาชนในชนบทจำนวนไม่น้อย (รวมทั้งชนชั้นกลางระดับล่างในเมือง) จึงไม่พอใจเมื่อเกิดรัฐประหารและโค่นล้มรัฐบาลทักษิณสำหรับเขาเหล่านั้นรัฐบาลทักษิณคือตัวแทนของประชาธิปไตยที่ใสใจทุกข้อนของเขา ความรู้สึกผูกพันกับรัฐบาลที่เขาเลือกขึ้นมา ทำให้เขาเหล่านั้นไม่เพียงต่อต้านรัฐประหาร แต่ยังต่อต้านความพยายามใดๆ ก็ตามที่เขามองว่าเป็นการกีดกันกลั่นแกล้งรัฐบาลของเขา ซึ่งก็คือการทำให้เสียงของเขาไร้ค่าหรือเป็นโมฆะ ผลก็คือ เกิดการชุมนุมครั้งใหญ่เมื่อปี ๒๕๕๓ ซึ่งจบลงด้วยความสูญเสียยิ่งกว่าเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ

หากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ เป็นการลุกขึ้นของชนชั้นกลางในเมืองเพื่อต่อต้านเผด็จการทหาร เหตุการณ์พฤษภา ๒๕๕๓ ก็เป็นการลุกขึ้นของชนชั้นกลางระดับล่างจากชนบทเพื่อต่อต้านการดูถูกดูแคลนสิทธิและเสียงของพวกเขา เป็นการเรียกร้องยืนยันสิทธิในการจัดตั้งรัฐบาลโดยผู้แทนที่เขาเลือกเข้ามา

ที่อาตมากล่าวมาข้างต้น ไม่ได้ปฏิเสธถึงข้อผิดพลาดของรัฐบาลทักษิณ รวมทั้งข้อกล่าวหาต่างๆ อาทิ คอร์รัปชันเงินนโยบาย การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน การฆ่าตัดตอนผู้ค้ายาเสพติด เป็นต้น แต่อยากจะชี้ว่า เราไม่อาจเข้าใจความขัดแย้งในบ้านเมืองที่ยืดเยื้อต่อเนื่องมาหลายปีจนถึงขณะนี้ได้เลย หากมองเห็นแต่ความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างชนชั้นนำเท่านั้น และมองมวลชนที่เข้าร่วมว่าเป็นเพียงเครื่องมือที่ถูกใช้ โดยไม่มีเจตนารมณ์หรือความต้องการที่เป็นของตนเอง หากมองเห็นเพียงเท่านั้น และพยายาม

เอาชนะคณะคนชนชั้นนำอีกฝ่ายหนึ่งด้วยวิธีการใดๆ ก็ได้ เช่น พยายามผลักดัน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรออกไปจากการเมือง ด้วยวิธีการที่บันทึกในประวัติศาสตร์ เช่น รัฐประหาร หรือกีดกันเพิกเฉยเสียงของประชาชนในชนบททั้งทางตรงและทางอ้อม หรือไม่เปิดให้เขาเหล่านั้นมีสิทธิมีเสียงทางการเมืองเท่าเทียมกับคนชั้นกลางในเมือง ความขัดแย้งก็จะมีวันจบสิ้น ประชาชนในชนบทก็จะต้องต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมทางการเมืองอยู่ต่อไป

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ เป็นสัญญาณเตือนชนชั้นนำในเวลานั้นว่า จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่คนชั้นกลางกลุ่มใหม่ที่อยู่นอกแวดวงทหารและข้าราชการ ฉะนั้น เหตุการณ์พฤษภาฯ ๕๓ ก็เป็นสัญญาณเตือนชนชั้นกลางในเมืองว่า จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ “คนรากหญ้า” หรือคนชั้นกลางระดับล่างในชนบทอย่างเท่าเทียมกับตน นั่นหมายความว่าความถึงการยอมรับผู้แทนที่เขาเลือกเข้ามาไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม หากจะวิพากษ์วิจารณ์หรือต่อสู้กัน ก็พึงทำในกรอบกติกาประชาธิปไตย ไม่ควรทำลายระบอบหรือกติกาเพียงเพื่อเอาชนะตัวบุคคล พึงตระหนักว่าการกีดกันผู้แทนที่เขาเลือกมาด้วยข้อกล่าวหาว่า เขาโกง หรือขายเสียงมีแต่จะทำให้ความขัดแย้งเพิ่มขึ้น เป็นความขัดแย้งที่ขยายวงไปทั่วประเทศ ไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะชนชั้นนำดังแต่ก่อน

นี่คือความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการหนึ่งที่เรควรตระหนักและยอมรับ การต่อสู้ขัดขืนกระแสดังกล่าวก็คือการปฏิเสธความจริง ไม่มีปัญหาหรือความขัดแย้งใดๆ จะแก้ได้หากเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธความจริง แม้ความจริงนั้นๆ จะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกใจเรากก็ตาม พวกเราที่เป็นชาวพุทธ ย่อมทราบดีว่า อริยสัจข้อแรก คือทุกข์ ท่านสอน

ว่าเราต้องเจอทุกข์ตั้งแต่เกิด ไม่ว่าจะร้ายวยยิ่งใหญ่เพียงใด ก็หนีความเจ็บ ความพลัดพราก และความตายไม่พ้น แม้สิ่งเหล่านี้ล้วนไม่น่าพึงปรารถนา แต่สิ่งที่ชาวพุทธจะต้องทำเป็นประการแรกคือ ยอมรับความจริงดังกล่าว และทำความเข้าใจกับมัน พระพุทธองค์สอนว่า กิจที่พึงทำสำหรับอริยสัจข้อแรกก็คือ ทุกข์เป็นสิ่งที่ต้องรู้หรือต้องเข้าใจ เมื่อรู้และเข้าใจทุกข์ แจ่มแจ้ง จนเห็นสาเหตุหรือรากเหง้าของมัน การหลุดออกจากทุกข์ ก็ย่อมเป็นไปได้ คือแม้จะทุกข์กาย แต่ใจไม่ทุกข์ เพราะวางใจได้ถูกต้อง แต่หากเริ่มต้นด้วยการไม่ยอมรับความจริง ซึ่งหนีไม่พ้นแล้ว ความทุกข์ใจก็จะตามติดเราไป แม้จะยังไม่เจ็บป่วยหรือตาย แต่เพียงแค่ระลึกถึงก็ทำให้ทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง

อันที่จริงการที่คนชนบทมีสำนึกทางการเมือง ห่วงแทนประชาธิปไตย ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ควรถือว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะหมายถึงความเติบโตมั่นคงของประชาธิปไตย แม้มันจะหมายความว่าคนชั้นกลางในเมืองจะต้องแบ่งอำนาจที่เคยช่วงชิงมาจากชนชั้นนำมาให้แก่คนกลุ่มใหม่ที่เรอาจมองว่าเป็นผู้ยากไร้หรือไร้การศึกษา แต่ควรตระหนักว่าภาพดังกล่าว กำลังจะกลายเป็นอดีตไปแล้ว คนชนบทไม่ได้โง่หรือยากไร้อย่างที่เรารู้เข้าใจอีกต่อไป เขาอาจฉลาดบางเรื่องและไม่รู้บางเรื่อง แต่เราก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกันมิใช่หรือ แต่ถึงเขาจะยากจนหรือเรียนน้อยกว่าเรา เขาก็มีสิทธิในความเป็นมนุษย์และเป็นเจ้าของประเทศเช่นเดียวกับเรา ยิ่งผู้ที่เป็นชาวพุทธด้วยแล้ว การตัดสินคนโดยดูที่ชนชั้น เศรษฐฐานะหรือวุฒิการศึกษาของเขา ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง นี่คงไม่ต่างจากวัฒนธรรมมัจฉริยะหรือแบ่งชั้นวรรณะ ที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ

ความเปลี่ยนแปลงที่อาตมาได้กล่าวมานี้ ไม่เคยเกิดขึ้นที่เมืองไทย มาก่อน และเป็นสิ่งที่ก่อตัวอย่างช้าๆ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่คนไทยจำนวนไม่น้อยมองไม่เห็น เข้าใจได้ยาก จึงยังคงใช้ท่าทีหรือกรอบความคิดแบบเดิมๆ ซึ่งอาจสวนทางกับความเป็นจริง เป็นธรรมดาว่า เมื่อความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างขนานใหญ่ เราจำเป็นต้องปรับตัวปรับความคิดเพื่ออยู่กับความเป็นจริงอย่างใหม่ได้อย่างราบรื่น หากไม่ก็จะเกิดความขัดแย้งจนอยู่ไม่เป็นสุข

อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์

อยากให้ตระหนักว่า ที่กล่าวมานี้เป็นแค่ความเปลี่ยนแปลงอย่างเดียวที่กำลังเกิดขึ้น แท้จริงแล้วมีความเปลี่ยนแปลงอีกมากมายที่กำลังก่อตัวขึ้น ดังที่อาตมาได้กล่าวก่อนหน้านี้แล้วว่า มีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เป็นพลังผลักดันให้เมืองไทยขับเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างมีนัยสำคัญอยู่ในขณะนี้ ความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในชนบทซึ่งทำให้คนชั้นกลางระดับล่างขยายตัวจนต้องการพื้นที่ทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกับคนชั้นกลางในเมือง เป็นเรื่องของปัจจัยภายในที่ว่า ส่วนปัจจัยภายนอกที่อาตมาพูดถึงนั้น ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของทุนนิยม ส่งผลอย่างมากต่อการขยายตัวของคนชั้นกลางระดับล่างในชนบท ทำให้คนชนบทมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมการบริโภค และทัศนคติใกล้เคียงคนชั้นกลางในเมืองมากขึ้น แต่ถ้าโลกาภิวัตน์มีผลกระทบเพียงแค่นั้น สถานการณ์ในเมืองไทยทุกวันนี้คงซับซ้อนน้อยกว่าที่เป็นอยู่มาก

โลกาภิวัตน์นั้นด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สร้างความร่ำรวยพร้อมทางวัตถุอย่างไม่เคยมีมาก่อน แต่ในอีกด้านหนึ่งมันก็สามารถสั่นคลอนวิถีชีวิต ค่านิยม โลกทัศน์ และระเบียบสังคมได้ไม่น้อย ในขณะที่คนไทยจำนวนหนึ่งร่ำรวยมหาศาลจากทุนนิยมโลกาภิวัตน์ คนจำนวนไม่น้อยซึ่งอาจมากกว่าคนกลุ่มแรกหลายเท่ากลับต้องล้มละลายสิ้นเนื้อประดาตัวเพราะโลกาภิวัตน์เช่นกัน เห็นได้ชัดจากกรณีวิกฤตเศรษฐกิจ ปี ๒๕๔๐ เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้กลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ ซึ่งนำโดย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ผงาดขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่นายทุนกลุ่มอื่นต้องสูญเสียบทบาททางการเมือง ขณะเดียวกันก็เป็นเหตุให้ยุคหนึ่งมีการชู “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อต้านกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ยังส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ แนวคิด และค่านิยมที่เคยยึดถือกันมา เช่น ความคิดเรื่องอธิปไตยของชาติ เราเคยมีความคิดว่า ชาติจะต้องมีอำนาจทุกตารางนิ้วของประเทศ ไม่ว่าในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม แต่โลกาภิวัตน์ได้ทำให้พรมแดนประเทศแทบจะไร้ความหมาย ชาติไม่ว่าที่ใด ต้องยอมเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ให้ต่างชาติมาลงทุนหรือทำธุรกิจได้อย่างเสรี โดยเฉพาะเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ถูกกดดันโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF ให้ต้องออกกฎหมาย ๑๑ ฉบับเพื่อเปิดทางให้แก่การค้าและการลงทุนไร้พรมแดน

ยังไม่ต้องพูดถึงการหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารและกระแสบริโภคนิยมจากทุกสารทิศชนิดที่รัฐไม่อาจสกัดกั้นได้ ทำให้ผู้คนมีรสนิยมการบริโภค และการใช้ชีวิตที่มีอาจถูกตีกรอบด้วยค่านิยมเดิมๆ ได้ สิ่งหนึ่งที่ถูกระทบอย่างมากที่สุดคือ แนวคิดเรื่องความเป็นไทย สมัยหนึ่งความเป็นไทยหมายถึงความถึงการนิยมสินค้าไทย มีชื่อไทย พูดภาษาไทย เป็นต้น แต่โลกาภิวัตน์ทำให้ความเป็นไทยมีความหมายเลอะเลือนหรือจางคลายลง การนิยมสินค้า

ต่างประเทศ ดูหนังเกาหลี ชื่นชมนักร้องญี่ปุ่น มีชื่อฝรั่ง พุดไทยคำฝรั่งคำ เป็นเรื่องธรรมดา โดยที่คนเหล่านั้นยังรู้สึกว่าเป็นคนไทยอยู่

สิ่งที่ถูกกระทบตามมาก็คือ ทศนคติชาตินิยม ชาตินิยมนั้นเรียกร้องความรักชาติ และรักทุกอย่างที่เป็นของชาติ แต่อารมณ์ผูกพันดังกล่าวกลับถูกกระแสโลกาภิวัตน์กัดเซาะ ดังมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ในการแข่งขันฟุตบอลระหว่างทีมลิเวอร์พูลและทีมชาติไทยเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา ปรากฏว่าร้อยละ ๘๐ ของผู้ชมในสนามรัชมังคลาภิเษกสถานสวมเสื้อทีมลิเวอร์พูล อีกทั้งยังส่งเสียงเชียร์ทีมอังกฤษทีมนี้ตลอดการแข่งขัน โดยเฉพาะเมื่อทีมนี้ยิงประตูทีมไทยได้ แม้เราไม่สามารถสรุปได้ว่านี่เป็นภาพตัวแทนของคนไทยทั้งประเทศ แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดจากปรากฏการณ์นี้ก็คือ ชาตินิยมในความหมายที่เป็นความรักชาติและผูกพันกับทุกอย่างที่เป็นของชาตินั้นมีความหมายน้อยมากต่อผู้ชมส่วนใหญ่ในสนามรัชมังคลาภิเษก วันนั้น ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงแฟนทีมแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ดและทีมเชลซี ซึ่งมีอีกมากมายนับแสนคน

โลกาภิวัตน์ยังส่งผลกระทบต่อแนวคิดเชิงศีลธรรมของผู้คน การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การมีเพศสัมพันธ์อย่างเสรี การเปลี่ยนคู่นอน การทำแท้ง พฤติกรรมทางเพศซึ่งสวนทางกับจริยธรรมทางเพศที่ยึดถือกันมาได้แพร่หลายมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปิดรับข้อมูลข่าวสารอย่างเสรีทั่วทุกสารทิศ รวมไปถึงทัศนคติแบบเสรีนิยม ซึ่งตั้งคำถามกับศีลธรรมหรือคำสอนทางศาสนา รวมทั้งพุทธศาสนา ตลอดจนอุดมการณ์ทางโลกที่ตีกรอบควบคุมความคิดและพฤติกรรมของผู้คน เช่น อุดมการณ์ชาตินิยม ยิ่งมีการเปิดเสรีด้านสื่อ ก็ยิ่งทำให้แนวคิดใหม่ๆ เหล่านี้แพร่หลายและทำลายแนวคิดเชิงศีลธรรมและอุดมการณ์ดั้งเดิมมากขึ้น

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่างของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์เดิมๆ ที่เคยยึดถือ เป็นธรรมดาที่ว่า ผู้คนที่ยึดถือสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นคุณค่าหรืออัตลักษณ์ของตน ย่อมรู้สึกหวั่นไหวเสมือนตัวตนกำลังถูกระทบหรือถึงกับถูกคุกคามไปด้วย ขณะเดียวกันพฤติกรรมที่ไม่อยู่ในกรอบเดิม ซึ่งนับวันจะแพร่หลายมากขึ้น ก็ทำให้ผู้คนไม่น้อยรู้สึกว้าเหว่ คีลธรรมกำลังเสื่อมโทรม กลุ่มคนที่มีความรู้สึกลบกับสภาพดังกล่าวเป็นอย่างมากก็คือ คนชั้นกลางในเมือง ซึ่งแม้จะไม่ทั้งหมด แต่ก็มีเป็นจำนวนมาก เขาเหล่านั้นรู้สึกว้าเหว่ อุดมการณ์และค่านิยมที่ตนวางแนวกำลังถูกบั่นทอน ระเบียบสังคมที่คุ้นเคยกำลังจะถูกทำลาย ยิ่งคนเหล่านั้นพบว่าผู้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ตัวใครตัวมันหนักกว่าเดิม ขณะที่ตัวเขาเองก็รู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยวท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ จึงรู้สึกสูญเสียความมั่นคงในจิตใจ ผลก็คือเกิดปฏิกิริยาต่อต้านในลักษณะตอบโต้ที่เข้มข้นพอๆ กัน ยิ่งมีความเปลี่ยนแปลงมากเท่าไร ก็ยิ่งต่อต้านความเปลี่ยนแปลงมากเท่านั้น โดยหันมายึดถือหวงแหนค่านิยมประเพณีเดิมๆ อย่างเหนียวแน่น

ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่เราเห็นบ่อยขึ้นในระยะหลังก็คือ ลักษณะจารีตนิยมที่เข้มข้นขึ้น ยิ่งความเป็นไทยถูกบั่นทอนหรือเลือนหาย ก็ยิ่งมีการเรียกร้องและปกป้องความเป็นไทยมากขึ้น ใครที่คิดแหวกแนวหรือทำลายความเชื่อเดิมๆ มักจะถูกตั้งคำถามว่า “เป็นคนไทยหรือเปล่า ?” ยิ่งผู้คนมีทัศนคติเสรีทางเพศมากขึ้น ก็ยิ่งมีการควบคุมกวดขันในเรื่องทางเพศมากขึ้น โดยเฉพาะในสื่อของรัฐ (เช่น มีการเซ็นเซอร์บางส่วนของตัวการ์ตูนชุดโดเรมอนที่กำลังเปลือยกายอาบน้ำ ทั้งๆ ที่แต่ก่อนถือเป็นเรื่องธรรมดา เพราะไม่ได้มีลักษณะยั่วยุหรืออนาจารแต่อย่างใด) ในทำนองเดียวกันก็มี

การกลับไปหาพิธีกรรมและรูปแบบทางพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อตอบโต้กับสิ่งที่เชื่อว่าเป็นตัวการบั่นทอนพุทธศาสนา

ปฏิกิริยาดังกล่าวส่งผลรวมคือ ความรู้สึกหวาดระแวงหรือถึงกับต่อต้านการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อพยายามรักษาระเบียบสังคมแบบเดิมๆ เอาไว้ ความเปลี่ยนแปลงใดที่จะทำให้เกิดระเบียบใหม่ทางสังคมจะถูกตั้งข้อสงสัยหรือถูกต่อต้าน ปัญหาก็คือ เมืองไทยตอนนี้กำลังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่าน เพราะถูกขับเคลื่อนทั้งจากเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ในชนบท และการผลักดันจากกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการระเบียบสังคมอย่างใหม่ รวมทั้งการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจอย่างใหม่ ที่เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่คนชั้นกลางระดับล่างให้มากขึ้น หรือเท่าเทียมกับคนส่วนอื่น การต่อต้านความเปลี่ยนแปลงเพราะกลัวว่าสิ่งที่ตนหวงแหนหรือให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ตนจะสูญเสียไปนั้น นอกจากจะทำให้เป็นทุกข์แล้ว ยังพาไปสู่ความขัดแย้งกับผู้คนที่ต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากความขัดแย้งสู่การแบ่งข้างแยกตัว

มาถึงตรงนี้ ก็คงจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งที่กำลังลุกลามไปทั่วเมืองไทยทุกวันนี้ แก่นแกนของมันก็คือ ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายที่เรียกร้องสิ่งใหม่ กับฝ่ายที่ต้องการรักษาของเดิมเอาไว้ ว่าจำเพาะความขัดแย้งทางการเมืองที่ดูเหมือนแวดล้อมอยู่รอบตัวบุคคลนั้น เบื้องลึกก็คือความขัดแย้งระหว่างคนกลุ่มใหม่หรือ “พลังใหม่” (คือนายทุนซึ่งต้องการมีอำนาจผ่านการเลือกตั้ง โดยมีพันธมิตรคือชนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งก็เป็นคนกลุ่มใหม่ที่เติบโตใหญ่ในชนบท) ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็น “ทุนนิยมสามัญ”

หรือ “เผด็จการทุนนิยม” กับคนกลุ่มเก่า หรือ “พลังเก่า” ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็น “อำมาตย์” (คือชนชั้นนำในภาคราชการ โดยมีพันธมิตรคือชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งต้องการจำกัดอิทธิพลของนายทุนเหล่านี้เพราะมองว่าต้องการมีอำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เข้าตัว) เท่านั้นยังไม่พอ ยังมีความขัดแย้งที่ซ้อนทับอีกชั้นหนึ่ง อันเป็นผลจากอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ดังได้กล่าวมานั้นคือ ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายเสรีนิยมซึ่งเรียกร้องเสรีภาพทางความคิด ความเชื่อ โดยไม่ถูกจำกัดด้วยอุดมการณ์เดิมๆ กับฝ่ายจารีตนิยมซึ่งต้องการรักษาอุดมการณ์และค่านิยมดั้งเดิมเอาไว้ในรูปแบบเดิม ไม่ว่า ความเป็นไทย ความเป็นพุทธ หรืออุดมการณ์ชาติ-ศาสนา-กษัตริย์

ความขัดแย้งทั้งสองมิตติดังกล่าว อันได้แก่ ความขัดแย้งทางการเมือง กับความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ บ่อยครั้งมักจะไปด้วยกันหรือเสริมซ้อนกัน กล่าวคือ ผู้คนที่สนับสนุนพลังใหม่ทางการเมืองนั้น จำนวนไม่น้อย ก็เป็นผู้ที่นิยมอุดมการณ์เสรีนิยม ส่วนผู้ที่สนับสนุนพลังเก่าหลายคนก็อยู่ฝ่ายจารีตนิยม ทำให้เกิดการแบ่งขั้วอย่างชัดเจนและเข้มข้นรุนแรงขึ้น บ่อยครั้งการถกเถียงประเด็นทางสังคมหรือความคิด เช่น จริยธรรมทางเพศ หรือเสรีภาพของสื่อ ก็ถูกลากไปเป็นประเด็นขัดแย้งทางการเมืองเรื่องสีไป เพราะฝ่ายที่สนับสนุนอุดมการณ์เสรีนิยมนั้นมักจะเป็นฝ่ายเสื้อแดง ขณะที่ฝ่ายสนับสนุนจารีตนิยมมักจะอยู่ฝ่ายเสื้อเหลืองหรือเป็นปฏิปักษ์กับเสื้อแดง

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ดูเหมือนว่าบ้านเมืองมีคนสองฝ่ายที่เห็นต่างกันแทบทุกเรื่อง และมีจุดยืนต่างกันแทบทุกประเด็น จึงทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการตีขลุมเอาไว้ล่วงหน้าเมื่อพูดถึงประเด็นอะไรก็ตาม เช่น ถ้าใครพูดเรื่องประชาธิปไตย

ความเป็นธรรม สิทธิเสรีภาพ ก็แสดงว่าเป็นพวกเสื้อแดง แต่ถ้าใครพูดเรื่องคอร์รัปชัน คุณธรรม หรือสิ่งแวดล้อม ก็หมายหัวไว้ก่อนว่าเป็นพวกเสื้อเหลือง เป็นต้น

การแขวนป้ายติตราเอาไว้ล่วงหน้าทำให้เกิดอคติต่อกัน กลายเป็นกำแพงขวางกั้นระหว่างกัน ฟังกันน้อยลง และเกิดความเกลียดชังหรือหวาดระแวงกันง่ายขึ้น ดังนั้นการสนทนากันจึงเกิดขึ้นได้ยากมาก มีแต่การโต้เถียงโจมตี มุ่งหมายเอาชนะ ผลก็คือ ต่างผลักกันและกันให้ออกห่างมากขึ้นทีละนิด จนกลายเป็นสุดโต่งกันทั้งสองฝ่าย เช่น ฝ่ายหนึ่งเชิดชูประชาธิปไตยเต็มที่ ขอให้มาจากการเลือกตั้งแล้วกัน จะมีคุณธรรมหรือไม่ก็ไม่เป็นไร ซ้ำยังดูถูกดูแคลนคุณธรรมด้วยซ้ำ อีกฝ่ายก็ปฏิเสธประชาธิปไตยไปเลย เห็นว่าเปิดทางให้คนชั่วมากขึ้นบ้านกินเมือง ดังนั้นจะเป็นระบอบอะไรก็ได้ เป็นใครก็ได้ ขอให้มีความคุณธรรมก็พอแล้ว ในทำนองเดียวกัน ฝ่ายหนึ่งก็ปฏิเสธความเป็นไทยไปเลยเพราะเห็นว่าล้าหลังคับแคบ ขณะที่อีกฝ่ายเชิดชูความเป็นไทยเต็มที่ หากจะต้องจำกัดเสรีภาพทางความคิดความเห็น เพื่อรักษาความเป็นไทย ก็ยินดีสนับสนุน

ภาวะสุดโต่งดังกล่าวเข้มข้นรุนแรงมากขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีสื่อของตัวเอง ซึ่งมีมากมายหลายช่องทาง จึงรับข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นจากสื่อของตัวเองเท่านั้น สื่อเหล่านี้เป็นสื่อเลือกข้างที่ให้ข้อมูลและความคิดเห็นแต่ด้านเดียว ดังนั้นเมื่อเสพสื่อเหล่านี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็ยิ่งตอกย้ำความเชื่อของตนให้ฝังลึกหนักแน่นขึ้นจนสำคัญมั่นหมายว่าเป็นความจริงแท้ เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “โฆษณาฝังหัวตัวเอง” (auto propaganda) อะไรที่แตกต่างจากที่ตนเชื่อหรือรับรู้มา ก็จะถูกปฏิเสธไปทันที ยิ่งปัจจุบันมีสื่อสังคมทางอินเทอร์เน็ต ที่เปิดโอกาสให้แต่ละคนคบหากับคนมี

ความคิดเหมือนกัน คอเดียวกัน ความสุดโต่งจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย โดยแทบไม่มีการตั้งคำถาม

ความสุดโต่งทางความคิดนั้นไม่เป็นผลดีแก่ใคร โดยเฉพาะกับตนเอง มันทำให้เราปฏิเสธสิ่งดีๆ ของคนอื่นที่อยู่คนละฝ่ายกับเรา เช่น ปฏิเสธประชาธิปไตย หรือคุณธรรม เพียงเพราะมันเป็นคุณค่าที่ฝ่ายตรงข้ามเชิดชู ทั้งๆ ที่เป็นคุณค่าสำคัญทั้งคู่ และอาจเป็นคุณค่าที่เราเคยยึดถือมาก่อน มันทำให้ฝ่ายหนึ่งปฏิเสธของเดิมอย่างสิ้นเชิง ขณะที่อีกฝ่ายไม่เห็นว่าเป็นใหม่มีอะไรดีแม้แต่น้อย ทั้งๆ ที่ของเดิมที่ดีก็มีไม่น้อย ของใหม่ที่เป็นประโยชน์ ก็มีมาก

ความสุดโต่งยังปิดใจของเราไม่ให้เปิดรับความจริงหรือความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับความคิดความเชื่อของเรา ทำให้เราคับแคบและหลงทางได้ง่าย ไข้แต่เท่านั้น ความสุดโต่งยังเปิดช่องให้ความโกรธเกลียดครอบงำจิตใจเราได้ง่าย ใครที่คิดต่างจากเราก็จะโทษเขาไม่ได้และมองเห็นเป็นคนละฝ่ายกับเรา จนเกิดความรู้สึกเกลียดชัง จากนั้นความโกรธก็ตามมาได้ง่าย ขณะที่บางคนอาจเริ่มต้นจากความรู้สึกโกรธเมื่อพบว่าคนใกล้ชิดคิดต่างจากตน ยิ่งคิดต่างกันมากเท่าไร ก็ยิ่งโกรธจนกลายเป็นเกลียด ถึงกับตัดญาติขาดมิตรไปเลย

โกรธ เกลียด และ กลัว

เมื่อโกรธเกลียดกันแล้ว ความกลัวและความหวาดระแวงก็ตามมา คือกลัวว่าอีกฝ่ายจะคุกคามบั่นทอนสิ่งที่ตนรักและหวงแหน เช่น ฝ่ายเสื้อเหลืองก็กลัวว่าสถาบันพระมหากษัตริย์กำลังถูกคุกคาม ส่วนฝ่ายเสื้อแดงก็กลัวว่าประชาธิปไตยจะถูกโค่นล้มหรือตัดตอน ความกลัวทำให้หวาดระแวง

และจ้องจับผิด จนกลายเป็นว่าถ้าไม่สนับสนุนรัฐบาลที่ประชาชนเลือกมาก็แสดงว่าเป็นพวกที่ไม่หวังดีต่อประชาธิปไตย หรือถ้าไม่แสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็แสดงว่าเป็นพวกล้มเจ้า

บางคนไปไกลกว่านั้น คือถ้าใครเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างก็น่าสงสัยว่าต้องการทำอะไรกับสถาบันกษัตริย์หรือไม่ ดังเมื่อเร็วๆ นี้ อาตมาได้แสดงความเห็นกรณีที่มีข่าวพระพุทธรูปผิวดพระธรรมวินัย จนเป็นเรื่องอื้อฉาวซ้ำแล้วซ้ำเล่า อาตมาเสนอว่าควรมีการปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์ หลังจากนั้นก็มีมิตรทาง Facebook ผู้หนึ่ง ซึ่งอาตมาไม่ได้รู้จักเป็นส่วนตัว แต่ทราบว่าเป็นงานในมหาวิทยาลัย เขียนมาถามเชิงทักท้วงว่า อาตมามักพูดเรื่องการปรับโครงสร้างเสมอ เช่น เวลาพูดถึงปัญหาความยากจน ก็พูดว่ามีสาเหตุมาจากโครงสร้าง เวลาพูดถึงคณะสงฆ์ ก็บอกว่าต้องปรับโครงสร้าง “แต่ผมยังไม่เคยได้ยินชัดๆ สักทีว่า โครงสร้างที่ว่านั้นคืออะไร และจะปรับอย่างไร คำว่า “โครงสร้าง” ของอาจารย์หมายถึงระบบสถาบันพระมหากษัตริย์รึเปล่าครับ”

คำถามดังกล่าวบ่งบอกถึงความหวาดระแวงของผู้ถามที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง คือถ้าใครพูดเรื่องนี้บ่อยๆ ก็ต้องสงสัยไว้ก่อนว่าต้องการทำอะไรกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งต้องเป็นเรื่องไม่ดีแน่ๆ ทั้งๆ ที่คำสัมภาษณ์ของอาตมาก็ไม่ได้มีอะไรที่พูดพาดพิงถึงสถาบันนี้เลย มีแต่ข้อเสนอให้ปฏิรูปโครงสร้างการปกครองและการศึกษาของคณะสงฆ์ ไข่แต่เท่านั้น มิตรผู้นั้นยังถามว่า “อาจารย์เป็น Marxism เกินไปหรือเปล่า?” อาตมาก็ได้แต่อธิบายไปว่าไม่ได้มีแต่มาร์กซิสเท่านั้นที่มองปัญหาในเชิงระบบหรือโครงสร้าง แนวคิดอื่นๆ เช่น systems thinking หรือ holistic ก็ทำเช่นนั้นเหมือนกัน ยังไม่ต้องพูดถึงแนวคิดกระแสอื่น เช่น

เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ที่ใช้คำว่า “ปรับโครงสร้าง” อย่างเป็นเรื่องธรรมดา เช่น ปรับโครงสร้างภาษี ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงไม่ควรเข้าใจว่า “ปรับโครงสร้าง” เป็นศัพท์แสงของ Marxism เท่านั้น

กรณีข้างต้นเป็นตัวอย่างที่บ่งชี้เป็นอย่างดีถึงความหวาดระแวงต่อการเปลี่ยนแปลง ใครที่เสนอเรื่องความเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง จะถูกตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนว่ามีความมุ่งหมายที่จะแตะต้องล่วงเกินสิ่งที่ตนหวงแหนหรือไม่ คนที่มีความรู้สึกเช่นนี้คงมิได้มีแต่มิตรผู้นี้ แต่คงมีจำนวนไม่น้อยทีเดียว ความหวาดระแวงดังกล่าวคงไม่ได้มีเฉพาะฝ่ายเดียว แต่คงมีกับอีกฝ่ายที่เป็นคู่ขัดแย้งด้วย เพราะในความขัดแย้งที่เป็นอยู่ตอนนี้ แต่ละฝ่ายมักเป็นกระจกสะท้อนตัวตนของอีกฝ่ายเสมอ

ความกลัวนั้นทำให้มองเห็นโลกอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้ง่าย เห็นแต่ด้านลบของอีกฝ่าย จนมองไม่เห็นด้านดีหรือสิ่งที่น่าไว้วางใจเลย ความกลัวนั้นเกิดจากความรู้สึกถูกคุกคาม จึงมีความไม่มั่นคงภายในอนาคต ทำให้ต้องการ “พวก” ที่เห็นพ้องต้องกัน มากกว่า “เพื่อน” ที่เห็นต่างกัน ความกลัวจึงเรียกร้องความรักดีและความสามัคคี สูงมาก ใครที่ทำอะไรผิดพลาดอาจถูกผลักให้เป็นอีกฝ่ายได้ง่าย ความกลัวยังทำให้หลงเชื่อข่าวลือได้ง่าย เพราะมีความหวาดระแวงเป็นพื้นอยู่แล้ว อีกทั้งต้องการสิ่งที่ยืนยันสนับสนุนความเชื่อเดิมของตน วิจรรณญาณที่เสียไปยังทำให้การหักท้วงหรือวิจารณ์ตนเองเกิดขึ้นได้ยาก เพราะกลัวจะรู้สึกไม่มั่นคงยิ่งกว่าเดิม

ความโกรธและความเกลียด เป็นตัวบ่มเพาะความกลัว ในอีกด้านหนึ่งความกลัวก็ทำให้ความโกรธและความเกลียดเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเห็นแต่ด้านลบและหวาดระแวงเจตนาร้ายของอีกฝ่าย ขณะเดียวกันเมื่อมีท่าที

เป็นลบ ก็ง่ายที่จะกระตุ้นความโกรธ ความเกลียด และความกลัวของอีกฝ่าย ให้เพิ่มพูนขึ้น ผลก็คือ ต่างหล่อเลี้ยงความรู้สึกลบของอีกฝ่าย และติดอยู่ในวัฏจักรแห่งความโกรธ ความเกลียด และความกลัวแน่นหนาขึ้น ยากจะถอนตัวออกมาได้

ยอมรับความแตกต่าง

ท่านทั้งหลายคงเห็นด้วยกับข้าพเจ้าว่า ทุกวันนี้ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ได้แพร่ระบาดไปทั่ว และส่งผลกระทบต่อมุมมอง การรับรู้ และความสัมพันธ์กับผู้คน ทำให้เกิดการผลักไสต่อต้านจนแบ่งข้างแยกขั้วรุนแรงขึ้น ถึงกับอยากใช้ความรุนแรงกับอีกฝ่าย หรือยินดีลงเอยที่เห็นอีกฝ่ายมีอันเป็นไป ดังมีตัวอย่างเกิดขึ้นมากมาย ท่าทีเช่นนี้ย่อมไม่ใช่วิสัยของชาวพุทธ อย่างไรก็ตามแต่การทำร้ายด้วยกายและวาจาเลย แม้แต่การคิดร้ายต่อผู้ที่ทำร้ายเรา ก็ไม่พึงกระทำ ความข้อนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสเตือนพวกเราว่า “ถ้ามีใครประหารเธอด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ หรือด้วยศาสตรา...เธอพึงทำความสำเหนียกอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่วิปริต เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ เราจักคงเป็นผู้มีความเอ็นดูเกื้อกูล มีเมตตาจิต ไม่มีโทษอยู่ในภายใน” ในอีกที่หนึ่งถึงกับตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติดำทราวม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับสองข้างเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีจิตคิดร้ายแม้ในใจพวกนั้น ก็ไม่ควรได้ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา” (กกฺกุปมสูตร มัชฌิมนิกาย)

คำสอนดังกล่าวของพระพุทธองค์ แม้เป็นเรื่องยาก แต่เราชาวพุทธควรถือเป็นอุดมคติของชีวิต เสมือนดาวเหนือที่บอกทิศทางให้แก่การเดินทางของเรา จะว่าไปแล้วทุกวันนี้หากยกเว้นผู้ที่สูญเสียชีวิตและเลือดเนื้อ

ในเหตุการณ์ชุมนุมปี ๒๕๕๒ และ ๒๕๕๓ แล้ว จะมีกี่คนที่ถูกทำร้ายด้วย
ก้อนหิน ท่อนไม้ หรือศาสตรา อันเนื่องจากความขัดแย้งในช่วงหลายปี
ที่ผ่านมา แต่สาเหตุที่หลายคนมี “จิตคิดร้าย” หรือมีความโกรธเกลียด
มักเป็นเพราะความแตกต่างทางความคิดยิ่งกว่าอะไรอื่น ไม่ว่าความเห็น
ต่างในเรื่องผู้นำที่พึงประสงค์ เรื่องประชาธิปไตย เรื่องสถาบันกษัตริย์ เรื่อง
ความเป็นไทย รวมทั้งเรื่องศีลธรรมและศาสนา เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้คน
ยึดถือเป็นคุณค่าที่สำคัญอย่างมาก ชนิดที่อาจสำคัญยิ่งกว่าชีวิตก็ได้

เป็นธรรมดาที่เราแต่ละคนย่อมให้ความสำคัญแก่คุณค่าแต่ละอย่าง
แตกต่างกัน เพราะยุคนี้เป็นยุคที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย หลากหลาย
แตกต่างทั้งในแง่วิถีชีวิต ทักษะคติ มุมมอง และผลประโยชน์ เป็นความ
แตกต่างที่เกิดขึ้นไม่จำเพาะระหว่างคนที่มีฐานะหรือเศรษฐกิจต่างกัน
เท่านั้น แม้คนที่มีฐานะหรือเศรษฐกิจเหมือนกัน ก็ยังมีแรงสนิยม
การดำเนินชีวิต และมุมมองที่ต่างกัน ยังมีความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เกิดขึ้น
ในระยะหลัง เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจสังคมดังได้กล่าวมาข้างต้น ก็ยังทำให้ความหลากหลายแตกต่าง
เพิ่มทวีขึ้น คุณค่าบางอย่างที่เราเห็นว่าสำคัญอย่างแน่แท้ เป็นอันไปไม่ได้
แต่คนอื่นกลับไม่เห็นเช่นนั้น กลับชื่นชมยึดถือสิ่งที่เราเห็นว่าไร้คุณค่า
ไม่น่ายึดถือเลย กลายเป็นเรื่องที่เราใส่ใจไม่ได้ เห็นเป็นเรื่องผิดเพี้ยนหรือ
วิปริตไป ถึงกับทักถมดูถูกกัน

ความหลากหลายแตกต่างดังกล่าว คือความจริงอย่างหนึ่งของโลก
ทุกวันนี้ที่เราควรเปิดใจยอมรับ เช่นเดียวกับที่ต้องยอมรับว่าความแค้น
ความเจ็บ ความพลัดพรากและความตายเป็นความจริงของชีวิตที่เราหนี
ไม่พ้น หากเราปฏิเสธความจริงแห่งชีวิตดังกล่าว เราก็จะถูกความจริงนั้น

ตามล่าหลอกหลอนจนหาความสุขได้ยาก ฉันทก็ฉันทนั้น ความจริงของโลก ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เราต้องเปิดใจยอมรับและเรียนรู้ที่จะอยู่กับมันให้ได้ ไม่ใช่ ปฏิเสธผลึกใสต่อต้านมัน อย่างไรก็ตาม การยอมรับความหลากหลายหรือ ความเห็นต่างของผู้อื่น จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อเราวางใจอย่าง ถูกต้องต่อคุณค่าหรือความคิดที่เรายึดถือด้วย ถ้าหากเรายึดติดถือมั่นมากเกินไป เห็นว่าเป็นความจริงแท้ เราย่อมอดไม่ได้ที่จะดูถูกคนที่ไม่ได้ยึดถือ หรือคิดเหมือนเรา ใช่แต่เท่านั้น เมื่อใดที่เราเห็นเขาไม่เคารพสิ่งที่ยึดถือ เทิดทูน เราก็จะรู้สึกว่าคุณค่าตัวตนถูกกระทบ หรือรู้สึกถูกละเมิดลบหลู่ จึงง่าย ที่จะเกิดความรู้สึกโกรธเกลียดคนผู้นั้น ทั้งๆ ที่เขาไม่ได้พูดร้ายหรือจ้วงจาบ สิ่งที่เราเคารพเลย ดังที่ชาวพุทธหลายคนอาจจะเคยรู้สึกไม่พอใจเมื่อเห็น เพื่อนชาวคริสต์หรือมุสลิมไม่กราบไหว้พระพุทธรูป ทั้งๆ ที่เขาไม่ได้แสดง อาการดูหมิ่นเหยียดหยามเลย แต่แค่เขาไม่กราบไหว้นอบน้อมเหมือนเราก็ ทำให้เราขุ่นเคืองใจหรือรู้สึกถูกละเมิดเสียแล้ว

อาการเช่นนั้นเกิดจากอะไร หากไม่ใช่เป็นเพราะเราเอาอัตตาไป ผูกติดกับสิ่งเหล่านั้น หรือพูดอีกอย่างคือ ยึดติดถือมั่นว่าสิ่งนั้นเป็นอัตตา หรือตัวตนของเรา เมื่อคนอื่นไม่แสดงอาการเคารพเชิดชูสิ่งนั้น เราจึงรู้สึกว่าตัวตนถูกกระทบ จึงเกิดความทุกข์ ตามมาด้วยความไม่พอใจ ซึ่งหากไม่มี สติรู้ทัน ก็สามารถกลุกลามเป็นความโกรธและเกลียด และอาจส่งผลให้มีการกล่าวร้ายหรือทำร้ายกัน

กำเนิดในสิ่งที่ถูก

สิ่งที่ดี มีคุณค่า หากเรายึดติดถือมั่น ก็อาจส่งผลร้ายได้ ดังหลวงพ่อ เพื่อง โชติโก อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมสกลิต จ.ระยอง ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟัง

ว่า “ถึงความเห็นของเราจะถูก แต่ถ้าเรายึดเข้าไว้ มันก็ผิด” ตัวอย่างเช่น คนที่ทำความดีแล้วยึดติดในความดีนั้นง่ายมากที่จะเกิดความหลงตนว่าดีกว่าคนอื่น เกิดอาการยกตนข่มท่านและชอบเอาความดีของตนไปตัดสินผู้อื่น เมื่อใดก็ตามที่เห็นคนอื่นไม่ดีเหมือนตนหรือไม่ดีเหมือนที่ตนคิด ก็จะไม่พอใจเขา เห็นเขาเป็นลบทันที คนดีที่ยึดติดความดีของตน จึงกลายเป็นคนที่น่าระอา ไม่น่าคบ หรือเบียดเบียนคนอื่นได้ง่าย ประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยเรื่องราวของการทำร้ายผู้อื่นในนามของคุณธรรมความดี ยังมีการตีตราหรือแขวนป้ายใครว่าเป็นคนเลว ประพฤติผิดศีลธรรมด้วยแล้ว ผู้คนก็รู้สึกว่ามี ความชอบธรรมที่จะกำจัดเขา หรือใช้วิธีการใดๆ กับเขาก็ได้ แม้จะเป็นวิธีการที่ฉ้อฉล ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องความดี การยึดติดความดี จึงสามารถผลักดันให้ “คนดี” ทำชั่วได้ง่ายมากในนามของความดี ซึ่งแท้จริงก็คือการทำชั่วเพื่อสนองอหังการของตนมากกว่า ซองชาร์ จัมยัง เคียนเซ ภิกษุชาวภูฏาน กล่าวเตือนใจได้ดีว่า “ศีลธรรมคืออาหารของอหังการ ทำให้เรากลายเป็นพวกเครื่องศาสนา และตัดสินผู้อื่นซึ่งมีศีลธรรมแตกต่างจากเรา การยึดมั่นในศีลธรรมในแบบฉบับของตนทำให้เราดูถูกผู้อื่น และพยายามจะยึดเยียดศีลธรรมของตนแก่เขาเหล่านั้น แม้มันจะหมายถึงการฉกฉวยเสรีภาพไปจากเขาก็ตาม”^๖

ความดีที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นความดีตามหลักศาสนา ก็ได้ แม้แต่ความดีตามมาตรฐานของอุดมการณ์ทางโลก ไม่ว่า ชาตินิยม ประชาธิปไตย หรือคอมมิวนิสต์ หากยึดติดถือมั่นก็สามารถผลักดันหรือสนับสนุนให้เราทำสิ่งเลวร้ายได้ ช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศจีน

^๖ ซองชาร์ จัมยัง เคียนเซ, แปลโดย รวิวาร โฉมเฉลา, *อะไรทำให้คุณไม่ใช่พุทธ* (กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา, ๒๕๕๖), น. ๑๙๓-๔.

ผู้คนจำนวนไม่น้อยถูกตราหน้าว่าเป็นศัตรูของการปฏิวัติ เพียงเพราะเห็นต่างจากเจ้าหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์ บางคนก็ถูกจับเพียงเพราะทำกระดูกรูปประธานเหมาตกพื้น หรือเผลอใช้ถ้อยคำไม่สุภาพเมื่อพูดถึงประธานเหมา คนเหล่านี้กลายเป็นคนเลวของรัฐไปทันที และดังนั้น “คนดี” จึงสามารถทำอะไรกับเขาก็ได้ เช่น รุมซ้อมทุบตีเขาก็ได้ เจียงชิง ภรรยาของประธานเหมา กล่าวสนับสนุนการกระทำดังกล่าวว่า “เมื่อคนดีทุบตีคนเลว นั่นเป็นสิ่งที่คนเลวสมควรได้รับ” ส่วนรัฐมนตรีกระทรวงความมั่นคงเวลานั้นก็พูดให้ท้ายเช่นกันว่า “หากพวกเขาทุบตีผู้คนด้วยความโกรธจนตาย ก็ต้องปล่อยไปตามนั้น ถ้าเราบอกว่า ทำอย่างนั้นผิด ก็เท่ากับสนับสนุนคนเลวถึงอย่างไร คนเลวก็เลววันยังค่ำ ถ้าเขาถูกตีจนตาย ก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่”^๗

ในทำนองเดียวกัน ถ้ายึดติดถือมั่นในประชาธิปไตยเสียแล้ว ใครที่ไม่เชื่อมั่นในระบอบนี้ ก็อาจถูกตราหน้าได้ง่ายๆ ว่าเป็นคนเลว ดังนั้นหากจะปิดปาก พรางเสรีภาพ หรือทำร้ายเขาก็ได้ในนามของประชาธิปไตย กลายเป็นว่ายิ่งยึดติดในประชาธิปไตยมากเท่าไร ก็ง่ายที่จะทำสิ่งที่ไม่เป็นประชาธิปไตยมากเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป เมื่อสำคัญตนว่าเป็นคนดีเสียแล้ว จะทำอย่างไรกับคนเลวก็ได้ พูดอีกนัยหนึ่ง เมื่อใดก็ตามที่ตัดสินว่าใครเป็นคนเลว นั่นคือการออกใบอนุญาตให้คนดีมีสิทธิทำอย่างไรกับเขาก็ได้ คนเลวคนผิดจึงมีสิทธิเป็นศูนย์เมื่ออยู่ในมือของคนดี นี่เป็นสิ่งที่เราชาวพุทธพึงตระหนักเอาไว้ ดังนั้นจึงควรระมัดระวังเมื่อจะตัดสินใครว่าเป็นคนเลว คนไม่ดี โดยใช้มาตรฐานทางศีลธรรมของตน เพราะนั่นอาจเปิดช่องให้กิเลสหรือทิฐิมาละ

^๗ Philip Pan, *Out of Mao's Shadow* (London: Picador, 2008), p. 95.

ครอบงำได้ง่าย กลายเป็นว่าแทนที่จะปกป้องความดี กลับส่งเสริมความชั่ว
แทน

เส้นแบ่งดี-ชั่วที่รางเลือน

การตัดสินว่าใครเป็นคนเลวนั้น มักจะเริ่มต้นจากการแบ่งเขาแบ่งเรา แล้วตีตราแขวนป้ายให้เขา เช่น ที่แรกก็เป็น “แดง” เป็น “เหลือง” จากนั้นก็มีสมณนามอื่นๆ ตามมาจนสุดท้าย กลายเป็น “ควายแดง” กับ “แมลงสาบ” หรือ “ทุนนิยมสามัญ” กับ “ศักดินาล้าหลัง” ตราหรือป้ายเหล่านี้ ไม่ใช่แค่ถ้อยคำที่ใช้แสดงความดูถูกเหยียดหยามอีกฝ่ายเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อทัศนคติของผู้เรียก ทำให้เห็นแต่ด้านที่เลวร้ายของเขา หรือหลงติดอยู่กับภาพที่ตนเองสร้างขึ้น จนมองไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของเขา ถึงตรงนั้นแล้วก็ไม่ว่าจะทำอะไรกับเขาก็ได้ แม้จะใช้วิธีการที่เลวร้ายก็รู้สึกผิด เพราะ “มันเลว จึงไม่สมควรที่จะทำดีกับมัน” หรือเพราะว่า “มันไม่ใช่มนุษย์แล้ว” เป็นเพราะคนเยอรมันเห็นว่าคนยิวนั้น คือ “เชื้อโรค” “ไวรัส” หรือ “อสูร” หรือ “เดนมนุษย์” การล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวจึงเกิดขึ้นได้ในสงครามอ่าวเปอร์เซีย ทหารอเมริกันเปรียบทหารอิรักว่าเป็น “แมลงสาบ” ขณะเดียวกันก็เรียกการสังหารทหารอิรักที่ล่าถอยว่า “การยิงไถ่ดวง” ถ้อยคำเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ช่วยให้การสังหารเพื่อนมนุษย์ทำได้ง่ายขึ้น โดยไม่รู้สีกัดกับมโนธรรมสำนึกของตน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ชื่อย่อมครอบงำสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงที่ยิ่งขึ้นไปกว่าชื่อไม่มี สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคือ ชื่อ” (นามสูตร เทวตาสังยุตต์ สังยุตตนิกาย) ท่านที่ศึกษาธรรมย่อมตระหนักดีว่า ชื่อที่ใช้เรียกสิ่งต่างๆ นั้น แม้เป็นสิ่งสมมุติ แต่ก็สามารถลงให้เราเชื่อว่า

มีตัวตนตามชื่อนั้น หรือมีตัวตนชื่อนั้นจริงๆ ชื่อหรือสมมุติทำให้เรามองไม่เห็นธรรมชาติแท้จริงของสิ่งต่างๆ ที่ไร้ตัวตน ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราตีตราแขวนป้ายให้แก่คนใดหรือคนกลุ่มใดก็ตาม เราก็มีแนวโน้มที่จะถูกตราหรือป้ายนั้นครอบงำใจ คือเห็นเขาตามชื่อเรียกนั้น จนมองไม่เห็นว่าเขาก็เป็นมนุษย์เหมือนเรา รักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกัน และสมควรได้รับการปฏิบัติเยี่ยงมนุษย์เช่นเดียวกับเรา

อันที่จริง อย่าว่าแต่การตีตราว่าเป็น “ควายแดง” หรือ “แมลงสาบ” เลย เพียงแค่ตีตราใครก็ตามว่า “ไม่ใช่คนไทย” ก็สามารถปลุกเร้าให้ผู้คนเกลียดชังเขา หรือรู้สึกชอบธรรมที่จะออกปากขับไล่เขาออกไปจากประเทศไทยได้ ทั้งๆ ที่เขาเกิดในแผ่นดินไทย และไม่ได้ทำอะไรนอกจากพูดหรือคิดต่างจากคนอื่นเท่านั้น ทุกวันนี้ความโกรธเกลียดโหมกระพือจนนำไปสู่ความรุนแรงและการแบ่งขั้วอย่างยากจะประสาน ส่วนหนึ่งก็เพราะต่างฝ่ายต่างตีตราแขวนป้ายให้แก่กันและกันไปทั่ว ดังนั้นถ้าหากเราไม่ต้องการให้บ้านเมืองแตกแยกไปกว่านี้ เราจึงควรระวังในการตีตราแขวนป้ายให้แก่ใครก็ตามที่เห็นต่างจากเรา รวมทั้งไม่ด่วนตัดสินว่าคนนี้เลวเพราะอยู่คนละฝ่ายกับเรา เพราะถึงที่สุดแล้ว ไม่เพียงอีกฝ่ายมีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเราเท่านั้น เขาก็มีทั้งความดีและความเลวปะปนกันเช่นเดียวกับเรา ประเด็นนี้ โซลเชนิตซิน นักเขียนรางวัลโนเบลชาวรัสเซีย ซึ่งผ่านประสบการณ์อันเลวร้ายในสมัยสตาลิน ให้ข้อคิดแก่เราว่า

“มันจะง่ายดายสักเพียงใด ถ้าเพียงแต่ว่าคนชั่วร้ายอยู่ที่ไหนสักแห่ง และคอยทำแต่สิ่งชั่วร้าย เราก็แค่แยกคนพวกนั้นออกจากเราแล้วก็ทำลายเขาเสีย เท่านั้นก็จบกัน แต่เส้นแบ่งความดีและความชั่วนั้นผ่าลงไปในใจของมนุษย์ทุกคน ใครเล่าที่อยากจะทำลายส่วนเลวร้ายในใจของตน?”

เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้คนมักมองออกไปนอกตัว เพ่งโทษผู้อื่นว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาและสร้างความทุกข์แก่เรา น้อยคนที่จะหันกลับมามองตน และตระหนักว่า ตนเองก็มีส่วนที่สร้างปัญหาและก่อความทุกข์แก่ผู้อื่น ไม่ใช่เขาเท่านั้นที่เบียดเบียนเรา เราเองก็มีส่วนเบียดเบียนเขาด้วย ไม่ใช่เขาเท่านั้นที่เป็นผู้กระทำ หากยังเป็นผู้ถูกกระทำจากเราด้วย ถึงที่สุดแล้ว ทุกคน ทั้งเราและเขา ล้วนเป็นผู้กระทำและถูกกระทำในเวลาเดียวกัน

เส้นแบ่งระหว่างคนดีกับคนชั่ว ระหว่างผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ ในยามที่เกิดความขัดแย้งจนวิวาทบาดหมางกันนั้น มักจะเลื่อนรางมากจนอาจไม่มีเลยก็ได้ เพราะทุกคนเป็นทั้งคนดีและคนชั่ว เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำในเวลาเดียวกัน ขณะที่เรารู้สึกว่ามีความชอบธรรมที่จะใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้ที่เขาทำกับเรา เขาก็รู้สึกว่ามันมีความชอบธรรมที่จะใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้ที่เราทำกับเขา ขณะที่เรามองว่าการกระทำของเราเป็นการโต้กลับหรือปกป้องตัวเอง แต่อีกฝ่ายกลับมองว่าการกระทำของเราเป็นการรุกราน แต่สุดท้ายแล้ว ทุกฝ่ายก็ล้วนเป็นภาพสะท้อนของกันและกัน

ความขัดแย้งจะไม่สิ้นสุดหากต่างฝ่ายต่างมองแบบแบ่งข้างแยกขั้วว่า “ฉันดี แก่เลว” “ฉันถูก แก่ผิด” การมองเป็นขาวเป็นดำเช่นนี้ มีแต่จะทำให้เกิดการจองเวรไม่หยุดหย่อน แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายหันมาตระหนักว่าความจริงไม่ได้แบ่งเป็นขาวและดำชัดเจนอย่างนั้น เราก็มีส่วนผิด และเขาก็มีส่วนถูก ความโกรธ เกลียด และกลัว ก็จะลดลง และหันหน้าเข้าหากันได้ง่ายขึ้น แต่จะทำเช่นนั้นได้ก็ต้องคลายความยึดติดถือมั่นในความคิด ความเชื่อ หรือความดีของตน เพราะหากยังยึดติดถือมั่นอย่างเหนียวแน่น ก็จะยอมรับความเห็นต่างได้ยาก และจะรู้สึกขุ่นเคืองใจเพราะตัวตนถูก

กระทบ เมื่อพานพบหรือรับรู้ว่ามีคนที่ไม่เห็นดีเห็นงามกับความคิดความ
เชื่อของเราหรือสิ่งที่เรายกย่องเทิดทูน

สร้างเงื่อนไขทางสังคมลดความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ทุกฝ่ายจะหันหน้าเข้าหากันได้ ก็ไม่ควรคาดหวัง
ว่าความขัดแย้งทั้งหมดจะยุติ ความขัดแย้งไม่เคยยุติไปจากโลกนี้ เช่นเดียว
กับที่ความทุกข์เป็นธรรมชาติของชีวิต ยิ่งเมืองไทยยุคนี้แล้ว ความขัดแย้ง
มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะนับวันความหลากหลายทั้งรูปธรรม
และนามธรรมมีแต่จะเพิ่มขึ้น เฉพาะการแตกตัวออกเป็นกลุ่มย่อยๆ
ตามวิชาชีพ การใช้ชีวิต และรสนิยม ก็มีมากมายอันเป็นธรรมชาติของ
โลกาภิวัตน์ ความหลากหลายแตกต่างดังกล่าวย่อมนำมาสู่ความขัดแย้งทาง
ความคิดและผลประโยชน์ ดังนั้นการคาดหวังว่าจะไม่มีความขัดแย้งเลยนั้น
จึงเป็นความคิดที่สวนทางกับความเป็นจริง

เราชาวพุทธย่อมตระหนักดีว่า ทุกขนั้นเป็นสิ่งที่เราหนีไม่พ้น ไม่ว่า
จะป้องกันอย่างไร ก็มีทุกข์บางอย่างที่เราต้องประสบอย่างแน่นอนไม่ช้า
ก็เร็ว เช่น ความเจ็บป่วย ความพลัดพราก และความตาย ดังนั้น ในด้าน
หนึ่งเราควรรู้จักบรรเทาทุกข์ อีกด้านหนึ่งก็ควรวางใจให้ถูกต้องเพื่อรับมือ
กับความทุกข์ รวมทั้งใช้ทุกข์ให้เป็นประโยชน์ ฉันทิโกฉันทนํ เมื่อพูดถึง
ความขัดแย้ง สิ่งที่เราควรใส่ใจก็คือ จะอยู่กับความขัดแย้งอย่างไร ไม่ว่า
จะป้องกันอย่างไร ก็ไม่สามารถยุติความขัดแย้งได้ แต่เราสามารถบรรเทา
ผลกระทบให้เกิดน้อยที่สุด หรือจัดการกับความขัดแย้งนั้นให้เป็นไปในทาง
ที่เกิดประโยชน์ พร้อมกันนั้นก็ควรรู้จักปรับตัวปรับใจเพื่อรับมือกับความ
ขัดแย้งที่เกิดขึ้น กับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดกับเมืองไทยก็เช่นกัน

เราไม่อาจหยุดมันได้ก็จริง แต่เราสามารถจัดการมันให้เกิดประโยชน์หรือ
ส่งผลเสียไม่มาก ขณะเดียวกันก็ควรเรียนรู้ที่จะอยู่กับความเปลี่ยนแปลงนั้น
ได้โดยไม่ทุกข์ โดยตระหนักว่าไม่มีอะไรที่จีรังยั่งยืน ทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง
ไม่สามารถยึดให้อยู่กับที่ได้ “คุณหยุดคลื่นไม่ได้ แต่คุณเรียนรู้วิธีเล่นคลื่นได้”
คำกล่าวของจอห์น คาบาส-ซินท์ นั้นให้ข้อคิดเตือนใจที่ดีมาก

การจัดการกับความขัดแย้ง แก่ไม่ได้ด้วยการหันหน้าเข้าหากัน
เท่านั้น นั่นเป็นแค่จุดเริ่มต้น อย่างน้อยการคลายความหวาดระแวงต่อกัน
เคารพซึ่งกันและกัน มองเห็นความเป็นมนุษย์ของกันและกัน ก็ช่วยให้เรา
ฟังกันมากขึ้น เข้าใจจุดยืนของอีกฝ่าย และยอมรับความแตกต่างกันได้ง่าย
ขึ้น แต่ความขัดแย้งจะไม่ลดลงมากนัก เพียงแต่ช่วยไม่ให้ลูกหลานบานปลาย
จนกลายเป็นความรุนแรง การจัดการกับความขัดแย้ง ไม่ว่าเพื่อบรรเทา
ผลกระทบ หรือเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ ต้องอาศัยการกระทำ
ที่มากกว่านั้น ได้แก่การร่วมกันสร้างเหตุปัจจัยทางสังคมที่ช่วยลดความ
ขัดแย้งหรือลดความขุ่นข้องหมองใจที่มีต่อกัน ที่สำคัญก็คือ การลดความ
เหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมขึ้นในสังคม อาทิความเหลื่อมล้ำทาง
เศรษฐกิจซึ่งนับวันจะรุนแรงมากขึ้น การวิจัยในหลายที่ยืนยันว่า ประเทศ
ที่มีความแตกต่างทางรายได้สูงมาก จะมีความรู้สึกลบต่อกันสูงมาก^{๘๕}

^{๘๕} สิงคโปร์ ซึ่งเป็นประเทศร่ำรวยที่มีความแตกต่างทางรายได้สูงมาก มีเพียงร้อยละ ๒๐
เท่านั้นที่บอกว่าผู้คนส่วนใหญ่ไว้ใจได้ ขณะที่ผู้มีความเห็นดังกล่าวมีมากถึงร้อยละ ๖๖ ในสวีเดน
และเดนมาร์ก ซึ่งเป็นประเทศที่มีความแตกต่างทางรายได้้น้อยมาก ดู ริชาร์ด วิลคินสัน และ เคท
พิกเก็ตต์, แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล, *ความ (ไม่) เท่าเทียม* (กรุงเทพฯ: openbooks, ๒๕๕๕),
น. ๘๕.

นอกจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม หรือการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งเป็นที่รู้กันอย่างกว้างขวางว่า คนรายนั้นมีอภิสิทธิ์เหนือกฎหมาย หากเป็นผู้ต้องหา ก็สามารถจ่ายเงินและเส้นสายจนหลุดคดี ในขณะที่คนจนต้องกลายเป็นแพะรับบาปอยู่เนืองๆ ยิ่งเป็นคนที่ต่อสู้ขัดขวางผลประโยชน์ของนายทุนด้วยแล้ว มักตายโดยจับผู้บงการไม่ได้ ทั้งหมดนี้ยังทับซ้อนด้วยความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ โดยเฉพาะระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดการเบียดบังทรัพยากร และการเอารัดเอาเปรียบในชนบท ยังไม่ต้องพูดถึงความเหลื่อมล้ำทางการเมือง ซึ่งระยะหลังถือเป็นเรื่องใหญ่ จนคนเสื้อแดงต้องลุกขึ้นมาประท้วงต่อต้าน “สองมาตรฐาน” ที่มีต่อนักการเมืองหรือพรรคการเมืองของตน

เหล่านี้เป็นเงื่อนไขทางสังคมที่สามารถส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความวุ่นวายได้ไม่ว่ายุคใดสมัยใด ในคำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ได้ทรงชี้ให้เห็นถึงปัจจัยการทางสังคม ที่ส่งผลเป็นทอดๆ ดังทรงยกตัวอย่างว่า เมื่อไม่มีการจัดสรรปันทรัพย์สินให้แก่เหล่าชนผู้ไร้ทรัพย์ ย่อมเกิดความยากจนระบาตั่ว ผลคืออกินนาทาน (การลักทรัพย์) ระบาตั่ว ทำให้ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต) ระบาตั่ว มุสาวาท (การพูดเท็จ) ระบาตั่ว ในที่สุดผู้คนก็เกิด อภิขเฌา (ละโมภ) พยาบาท (ความคิดร้าย) และมิงฉาภิฏฐิ (ความเห็นผิด)

คำสอนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจนั้นสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของผู้คน และลงลึกไปถึงภาวะอารมณ์หรือจิตสำนึกของผู้คน นั่นคือปัจจัยภายนอกสามารถมีอิทธิพลต่อปัจจัยภายในได้ด้วย ไม่ใช่ว่าปัจจัยภายในจะส่งผลต่อปัจจัยภายนอกเพียงทิศทางเดียวเท่านั้น (ดังที่ชาวพุทธมักมองว่า ถ้าคนดี สังคมก็ดีด้วย แต่ไม่ค่อยได้ตระหนักว่า ถ้าสังคมไม่ดี คนก็ไม่ดีตามไปด้วย)

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าจะมองในแง่ของการสร้างความสงบสุขในสังคม หรือการส่งเสริมศีลธรรมและจิตสำนึกของผู้คน จำเป็นอย่างมากที่จะต้อง ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมขึ้นมาในสังคม ไม่ว่าจะด้วยการ กระจายโภคทรัพย์ให้แก่ผู้คนอย่างทั่วถึง เสริมสร้างสวัสดิการทางสังคมเพื่อ สงเคราะห์คนยากไร้ และเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของรัฐ เช่น การศึกษา สาธารณสุข เงินทุน และข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น เพื่อให้สามารถบริหารจัดการ ตนเองได้อย่างเต็มที่และสอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น

ที่พูดมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของการสร้างเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งไม่ เพียงช่วยลดความขัดแย้งในบ้านเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาศักยภาพ และปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ของผู้คน เพื่อความเจริญก้าวหน้าและผาสุก ของส่วนรวม เงื่อนไขเหล่านี้มีอะไรบ้าง อาตมาไม่มีความสามารถที่จะนำ เสนอได้อย่างครบถ้วน ขอมอบให้เป็นหน้าที่ของผู้รู้

ประชาธิปไตยส่งเสริมคุณธรรม

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่อาตมาคิดว่าจะมีความสำคัญอย่างมากในการ ลดความขัดแย้งในบ้านเมืองก็คือ กระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึง การให้โอกาสแก่ทุกคนทุกฝ่ายในการแสดงความคิดเห็นรวมทั้งเจรจาต่อรอง อย่างเท่าเทียมกัน แน่นนอน การเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ ประชาธิปไตยที่ขาดไม่ได้ แต่ประชาธิปไตยไม่ได้จำกัดอยู่ที่การเลือกตั้ง เท่านั้น การมีสื่อเสรีที่ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงและใช้เป็นปากเสียงของตนได้ ก็น่าดี การมีเสรีภาพในการรวมกลุ่มและดำเนินกิจกรรมก็ดี การมีเสรีภาพใน การแสดงความคิดเห็นก็ดี การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมกันก็ดี

เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตย ซึ่งโดยสาระสำคัญ ก็คือ การเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ทุกคนทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

เวลาพูดถึงประชาธิปไตยในแง่นี้ บางคนอาจรู้สึกอึดอัดใจเพราะมีคำว่า “การเมือง” และ “ความเท่าเทียมกัน” หรือ “ความเสมอภาค” การเมืองให้ความรู้สึกลบแก่หลายคน เป็นเพราะมันมีนัยยะถึงการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ ซึ่งเป็นเรื่องกิเลสหรือความเห็นแก่ตัว แต่เราก็ต้องยอมรับมิใช่หรือว่า บุคคลทุกคนก็ต้องมีกิเลสและความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธความจริงข้อนี้ และตระหนักว่าอำนาจและผลประโยชน์ เป็นสิ่งที่ผู้คนปรารถนา ดังนั้นจึงสอนให้ผู้คนแสวงหาสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขณะเดียวกันก็รู้จักใช้ในทางที่ถูกต้องชอบธรรม และสามารถฝึกใจให้เป็นอิสระจากมันได้ในที่สุด ธรรมว่าด้วยอรรถะ ๓ และกามโมคี ๑๐ เป็นตัวอย่างที่ดีของคำสอนเรื่องนี้

ในยามที่ผลประโยชน์ไม่ตรงกันหรือขัดแย้งกัน จะมีวิธีการใดชอบธรรมไปกว่าการเรียกร้องหรือต่อรองด้วยกระบวนการประชาธิปไตย เพราะเป็นวิธีการที่สันติ ไม่ได้ใช้อำนาจขู่เข็ญ หรือใช้กำลัง ทุกคนทุกฝ่ายมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน และตัดสินใจโดยเสียงของคนส่วนมาก ซึ่งอาจถูกโน้มน้าวด้วยอำนาจของเหตุผลและข้อเท็จจริง แม้กระทั่งการปรองดองที่ผู้คนเป็นอันคาดหวังให้เกิดขึ้นโดยเร็ว เพื่อ นำความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่ออาศัยกระบวนการประชาธิปไตย เพื่อให้ความจริงและความเจ็บปวดของทุกฝ่ายได้มีโอกาสสะท้อนออกมาอย่างเท่าเทียมกัน ไม่กีดกันหรือกดเอาไว้ในนามของความสามัคคี รวมทั้งเปิดโอกาสให้แก่ความเห็นค้าน เพื่อนำไปสู่การถกเถียงอย่างเปิดเผย และเคารพซึ่งกันและกัน

อันที่จริง “การเมือง” นั้น เราจะมองว่า เป็น “การแข่งขันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์หรือบุคคลเพื่ออำนาจและความเป็นผู้นำ” ดังคำนิยามของ Webster’s Third New International Dictionary ก็ได้ แต่พจนานุกรมฉบับเดียวกัน ก็ยังให้คำนิยามอีกแห่งหนึ่งว่า หมายถึง “ศิลปะของการปรับและจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนการเมือง” (The art of adjusting and ordering relationships between individuals and groups in a political community.) การเมืองในความหมายนี้มีนัยยะว่า เรามีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นจะอยู่อย่างสงบราบรื่นได้ ก็ต้องมีการปรับและจัดระเบียบความสัมพันธ์ให้เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย และจะทำเช่นนั้นได้ ต้องอาศัยความยืดหยุ่น รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา และเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของกันและกัน ซึ่งเป็นเรื่องของศิลปะ

ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมากในเมืองไทย ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้มีความจำเป็นต้องจัดระเบียบความสัมพันธ์กันใหม่ ระบอบการเมืองหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เคยลงตัวเมื่อหลายสิบปีก่อน ไม่อาจใช้ได้ในปัจจุบัน อำนาจที่เคยรวมศูนย์อยู่ในส่วนกลางเริ่มไม่เป็นที่ยอมรับ อำนาจการตัดสินใจที่เคยกระจุกอยู่ในมือของชนชั้นนำดั้งเดิมรวมทุกคนชั้นกลางในเมือง ถูกตั้งคำถามมากขึ้นจากคนระดับรากหญ้าที่ตอนนี้ต้องการมีสิทธิมีเสียงมากเท่ากับคนกลุ่มอื่น ไม่ใช่ในทางทฤษฎีเท่านั้นแต่รวมถึงในทางปฏิบัติด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งเขาต้องการความเสมอภาคทางการเมือง

“ความเสมอภาค” เป็นแนวคิดที่แม้เราจะคุ้นเคย แต่เรามักจะเรียกร้องความเสมอภาคต่อเมื่อเราได้น้อยกว่าคนอื่นเพราะนั่นคือความ

ไม่เป็นธรรม แต่เมื่อใดที่เรามีมากหรือได้มากกว่าคนอื่น เรากลับไม่รู้สึกรู้ว่าความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้ว บางครั้งเรากลับไม่พอใจด้วยซ้ำเมื่อเห็นคนอื่นเรียกร้องที่จะมีหรือได้มากเท่ากับเรา ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่เราารู้สึกเป็นลบกับคนที่เรียกร้องความเสมอภาคหรือความเป็นธรรม ขอให้พิจารณาดูว่า นั่นเป็นเพราะเรามีมากกว่าเขาหรือได้เปรียบกว่าเขาอยู่แล้วหรือไม่ ถ้าใช่ ความรู้สึกลบต่อการเรียกร้องดังกล่าว เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่

ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมกัน เป็นคุณค่าของสังคมสมัยใหม่ เป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย แต่คนไทยจำนวนไม่น้อยมองว่าเป็นสิ่งแปลกปลอม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าสังคมไทยทุกวันนี้ยังเป็นสังคมที่มีช่วงชั้น อีกทั้งมีความเข้าใจว่าความเสมอภาคนั้นสวนทางกับความคิดทางพุทธศาสนา อันที่จริงการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบวรรณะ เน้นว่าคนจะสูงหรือต่ำ มิใช่อยู่ที่วรรณะหรือชาติกำเนิด แต่อยู่ที่การกระทำของตน ก็เท่ากับชี้ว่าคนเรานั้นเท่าเทียมกันมาแต่กำเนิด ความเสมอภาคนั้นยังเห็นได้ชัดจากระบบสงฆ์ที่พระองค์ทรงก่อตั้ง เพราะไม่ว่ามีชาติกำเนิดจากไหน เมื่อบวชแล้วก็มีฐานะเท่าเทียมกัน เป็นแต่เคารพกันตามอายุพรรษาเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเหล่าพระญาติของพระองค์มาอุปสมบท จึงต้องทำความเคารพพระอุบาลี อดีตข้ารับใช้ซึ่งบวชก่อน แต่ไม่ว่าจะบวชก่อนหรือหลัง ก็มีสิทธิเท่าเทียมกันในเรื่องปัจจัยสี่ การแสดงความคิดเห็น การทำสังฆกรรม รวมทั้งโอกาสที่เท่าเทียมกันในการบรรลุธรรม

ความเสมอภาคนั้น ควรถูกนับเข้ามาเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา ไม่ใช่เพียงเพื่อเรียกร้องให้ตนมีความเสมอภาคเท่ากับผู้อื่นเท่านั้น แต่เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือให้ผู้อื่นมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับตนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง รวมทั้งโอกาสในการพัฒนาตน

ความเสมอภาคโดยนัยนี้ จะไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ยังเป็นการลดความเห็นแก่ตัวหรือความถือตัวถือตน และส่งเสริมประโยชน์ท่านอีกทางหนึ่งด้วย

กล่าวโดยสรุป ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองแก่คนทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ยอมรับความเสมอภาคของผู้คนนั้น ชาวพุทธหรือผู้ใฝ่ในคุณธรรมหรือศีลธรรม ไม่ควรมองว่าเป็นเรื่องที่แยกต่างหากจากระบบจริยธรรม แท้จริงแล้วมันเป็นกระบวนการที่ช่วยเกื้อกูลให้เกิดการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมได้ หรืออย่างน้อยก็ช่วยลดความรุนแรงในการแย่งชิงผลประโยชน์ อีกทั้งช่วยจัดความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมให้เป็นที่ยอมรับกันได้ ทำให้เกิดความขัดแย้งน้อยลง และช่วยให้ผู้คนอยู่กันอย่างราบรื่น ก่อให้เกิดบรรยากาศที่เกื้อกูลให้เกิดศีลธรรมและการพัฒนาคุณธรรมด้านใน

คุณธรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ความจริงอย่างหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ประชาธิปไตยมิใช่กระบวนการที่รับประกันว่า จะเกิดผลดีมีความถูกต้องชอบธรรมเสมอไป ประชาธิปไตยสามารถเปิดช่องให้คนหมู่มากเอาเปรียบคนส่วนน้อย ที่มี ความเชื่อทางศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ หรืออุดมการณ์ต่างจากคนส่วนใหญ่ก็ได้ หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือของคนกลุ่มน้อยในการเบียดบังประโยชน์ของส่วนรวม เช่น เปิดโอกาสให้นายทุนใช้อำนาจรัฐในการสั่งสมเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตน โดยหลักการให้ตกอยู่แก่ประชาชน สาเหตุที่เมืองไทยเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ผู้คนเสื่อมศรัทธาในประชาธิปไตย ก็เพราะผู้ปกครองใช้อำนาจเกินขอบเขต เอื้อประโยชน์พวกพ้อง ฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือ

คอร์รัปชันเชิงนโยบาย ทำให้คนจำนวนไม่น้อยสนับสนุนรัฐประหาร และมองหาระบบใหม่ จนถึงกับเรียกหา “ระบอบคนดี” คือจะเป็นเผด็จการก็ได้ ขอให้คนดีมาปกครองก็พอแล้ว

โทนี จูต นักประวัติศาสตร์เรื่องนามชาวอังกฤษ ได้กล่าวว่า

“ประชาธิปไตยเป็นปรากฏการณ์ระยะสั้นที่ดีที่สุดในการปกป้องต่อต้านทางเลือกที่ไม่เป็นประชาธิปไตย แต่มันไม่สามารถป้องกันจุดอ่อนที่แฝงฝังมากับมันได้ ชาวกรีกคิดว่าประชาธิปไตยจะไม่หลงไหลสยบยอมต่อเสน่ห์เย้ายวนของระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ ระบอบอำนาจนิยม หรือคณาธิปไตย แต่เป็นไปได้มากที่มันจะพ่ายแพ้เมื่อเจอกับประชาธิปไตยแบบฉ้อฉลเสื่อมทราม (*corrupted version of itself*)”^๙

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ไม่มีระบอบใดเอาชนะประชาธิปไตยได้ แต่ประชาธิปไตยจะแพ้ตัวเองหากปล่อยให้มีความฉ้อฉลเสื่อมทรามเกิดขึ้นกับมัน เมื่อใดก็ตามที่มันถูกรอบงำด้วยคนที่ฉ้อฉล ลุแก่อำนาจ หรือถูกใช้ในทางที่ผิด จนผู้คนเสื่อมศรัทธา ประชาธิปไตยก็จะเสื่อมทรุดและล่มสลายได้ ดังเกิดขึ้นกับอียิปต์เมื่อเร็วๆ นี้ หรือเมืองไทยเมื่อปี ๒๕๔๙

ประชาธิปไตยจะอยู่ได้อย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อมีมาตรการป้องกันมิให้คนฉ้อฉลขึ้นมามีอำนาจหรือใช้อำนาจรัฐในทางมิชอบ จะเป็นเช่นนั้นได้

^๙ Tony Judt, *Thinking the Twentieth Century* (London: Vintage, 2013), p. 306.

นอกจากมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ มีระบบนิติธรรมที่เข้มแข็ง เป็นต้นแล้ว ระบบคุณธรรมที่มั่นคงจะเป็นวัฒนธรรมและพัฒนาเป็นสถาบันของสังคม ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้ประชาชนไม่หลงใหลเคลิบเคลิ้มกับอามิสสินจ้างหรือสัญญาสวดยหรูที่นักการเมืองหยิบยื่นให้เพื่อแลกกับคะแนนเสียง หรือไม่ถูกปลุกเร้าให้เกิดความโกรธเกลียดและกลัว เพื่อทะคะแนนให้นักการเมืองขึ้นมาจัดการกับศัตรูที่ถูกสร้างขึ้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประชาธิปไตยกับคุณธรรม ไม่อาจแยกกันได้ หากสังคมไร้คุณธรรม ก็เท่ากับว่าขาดปราการที่จะป้องกันมิให้ความฉ้อฉลเสื่อมทรามเกิดขึ้นได้ และหากความฉ้อฉลเสื่อมทรามเกิดขึ้นเมื่อใด อวสานของประชาธิปไตยก็อยู่ไม่ไกล

อาตมาจึงอยากจะสรุปว่า สำหรับผู้ใฝ่คุณธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง เพื่อเสริมสร้างความสงบสุขราบรื่นในสังคม ส่วนผู้ใฝ่ประชาธิปไตย ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมให้มั่นคงในสังคม เพื่อเป็นรากฐานและปราการของประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืน

นั่นหมายความว่า ตราบใดที่สังคมยังมีการแยกข้างแบ่งขั้ว ประชาธิปไตยอยู่ฝ่ายหนึ่ง คุณธรรมอยู่อีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งประชาธิปไตยและคุณธรรม ก็จะขาดความมั่นคง ผลที่ตามมาคือบ้านเมืองย่อมไม่อาจเจริญก้าวหน้าและผาสุกได้ เมืองไทยนั้นต้องการทั้งประชาธิปไตยและคุณธรรมแน่นอนว่า ประชาธิปไตยแบบไหนที่เหมาะสมกับเมืองไทยปัจจุบัน เป็นเรื่องที่เราต้องถกเถียงกันต่อไป หากมีสูตรสำเร็จไม่ ในทำนองเดียวกันนั้น คุณธรรมแบบใดที่เหมาะสมกับเมืองไทยปัจจุบัน ก็ไม่ใช่คำถามที่มีคำตอบสำเร็จรูป คุณธรรมหรือศีลธรรมแบบพุทธ แม้จะมีอิทธิพลในสังคมไทย

มาช้านาน แต่เมืองไทยยุคนี้มีความหลากหลายเกินกว่าที่จะเอาศีลธรรม หรือคุณธรรมแบบพุทธมาเป็นหลักอย่างเดียว เพราะคนที่ไม่ได้ถือพุทธ หรือไม่นับถือศาสนาเลย ก็มีไม่น้อย ดังนั้นจึงควรคิดถึงระบบศีลธรรมและคุณธรรมที่เป็นสากล ที่คนทั่วไปยอมรับได้

ความเห็นต่างนั้นมีได้ และอาจเป็นความรู้มรยของสังคม แต่ก็ไม่ควรถึงกับเห็นต่างจนถึงกับแบ่งข้างแยกขั้วอย่างสุดโต่ง เพราะนั่นไม่เพียงหมายถึงการปฏิเสธคุณค่าอันดีงามที่บังเอิญอีกฝ่ายยึดถือเท่านั้น แต่ยังอาจเป็นการปฏิเสธบางส่วนของตัวเราด้วย เพราะในส่วนใหญ่ของเรา คุณค่าที่อีกฝ่ายยึดถือ นั้น เราเองก็เห็นดีเห็นงามด้วยเช่นกัน แต่พอมันถูกตีตราว่าเป็นของฝ่ายตรงข้าม เราก็ต้องละทิ้งมันไปอย่างน่าเสียดาย ใช่หรือไม่ว่า การทำเช่นนั้น ทำให้โลกทัศน์ของเราคับแคบลง ชีวิตด้านในของเราอับจนลง แม้กระทั่งความเป็นมนุษย์ของเราก็อาจลดน้อยถอยลงไปด้วย^{๑๐} ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเราต่อสู้ห่มเลียงโจมตีกัน ก็ส่งผลให้ระบบคุณค่าของบ้านเมืองพร่องตามไปด้วย

^{๑๐} อาจารย์เกษียร เตชะพีระ พูดถึงประเด็นนี้ได้อย่างแจ่มชัด “ชีวิตคนเราซับซ้อนเกินกว่าจะมีเพียงสี่เดียว ถ้าตีความสี่ว่า “เหลือ” เป็นการต่อสู้คอร์รัปชัน ไม่ยอมรับอำนาจผูกขาดโดยการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมซึ่งเราก็คงมีตรงนั้นอยู่ในตัว ขณะเดียวกันเราก็มีสีแดง (คือ) การเมืองประชาธิปไตย ยึดหลักเสียงส่วนมาก สิ่งที่น่าเศร้าคือความขัดแย้งทางการเมืองบังคับให้เราเป็นสี่เดียว บางทีเราชอบส่วนหนึ่งของเหลือและส่วนหนึ่งแดงด้วย”

อีกตอนหนึ่งเขาได้กล่าวว่า การแบ่งขั้วแยกข้างอย่างสุดโต่งนี้ ก่อให้เกิดความรุนแรง “ความรุนแรงอย่างแรกที่เราทำคือกระทำกับตัวเอง เพราะในท่ามกลางความขัดแย้ง เราทำลายสี่อื่นที่อยู่ในตัวเอง เราอยากเป็นเหลือเราทำลายความเป็นแดง คุณอยากเป็นแดงคุณทำลายความเป็นเหลือ ก่อนที่คุณจะทำลายคนอื่นคุณทำลายตัวเอง คุณก็เป็นมนุษย์น้อยลง เหลือมิติเดียว ถ้าไม่รู้จักหยุดตรงนั้น คุณจะเกลียดส่วนนั้นของชีวิตและทำร้ายคนอื่น ใช้ความรุนแรงต่อคนอื่น” บางตอนจากการอภิปรายเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๓ โปรดดูใน <http://www.matichon.co.th/web/mobile/readnews.php?newsid=1293103580&grpid=01&catid=no>

หลายปีมานี้แม้เส้นทางประชาธิปไตยไทยจะคดเคี้ยวและวิบาก
อีกทั้งบ้านเมืองก็ตกอยู่ในวิกฤต ชัดแย้งกันอย่างหนัก แต่มองในแง่หนึ่ง
สภาพเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดาของสังคมทุกสังคม เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลง
ขนานใหญ่ หรือเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่าน ก็ย่อมเกิดความวุ่นวาย สับสน ดังที่
เคยเกิดขึ้นไม่นานหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ ใหม่ ๆ และต่อเนื่องยาวนาน
อีกหลายปี กว่าจะสงบเพราะผู้คนเริ่มยอมรับความเปลี่ยนแปลง อีกทั้ง
ความสัมพันธ์ทางอำนาจก็เริ่มลงตัว เกิดระเบียบการเมืองอย่างใหม่ที่
ทุกฝ่ายพอใจ อาตมาเชื่อว่า ความวุ่นวาย สับสน และขัดแย้งที่เกิดกับเมือง
ไทยขณะนี้จะเป็นบรรเทาลง เมื่อผู้คนยอมรับความเปลี่ยนแปลง สามารถ
ปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจของ
ผู้คนกลุ่มต่างๆ ได้ลงตัว ทำเช่นนั้นได้เร็วเท่าไร ความสงบก็จะกลับคืน
มาเร็วเท่านั้น

อาตมาได้ใช้เวลาพอสมควรแล้ว ขอขอบคุณทุกท่านที่ฟังมา
จนถึงนาทีนี้ อาตมาขอยุติปาฐกถาแต่เพียงเท่านี้

ประวัติและผลงาน พระไพศาล วิสาโล

เดิมชื่อ ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นชาวกรุงเทพฯ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ แผนกศิลป์ จากโรงเรียน อัสสัมชัญ และสำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ระหว่างเรียนที่ธรรมศาสตร์ เคยเป็นสารานุกรปจารยสาร (๒๕๑๘-๒๕๑๙) และเป็นเจ้าหน้าที่กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ (จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๖) โดยมีบทบาทร่วมในแนวทางอหิงสาต่อเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ จนเป็นเหตุให้ถูกล้อมปราบภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลา ๓ วัน

ต่อมา ในปี ๒๕๒๖ อุปสมบท ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร เรียนกรรมฐานจากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ วัดสนามใน ก่อนไปจำพรรษาแรก ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยศึกษาธรรมกับหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต แต่ส่วนใหญ่พำนักอยู่ที่วัดป่ามหารวัน อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยจำพรรษาสลับระหว่างวัดป่าสุคะโต กับวัดป่ามหารวัน

นอกจากการจัดอบรมปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว พระไพศาลยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย กรรมการมูลนิธิสันติวิถี กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยก่อนหน้านี้เคยเป็นกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ และกรรมการปฏิรูป

ทุกวันนี้ พระไพศาลยังเขียนหนังสือและบทความอยู่เป็นประจำ ผลงานที่ผ่านมา ได้แก่ งานเขียนและงานบรรยายจำนวน ๑๗๐ เล่ม งานเขียนร่วม ๒๘ เล่ม งานแปลและงานแปลร่วม ๑๐ เล่ม งานบรรณาธิกร และบรรณาธิกรร่วม ๗ เล่ม

ผลงานบางส่วน

- สุขกับชีวิต เป็นมิตรกับความตาย (๒๕๕๖)
- ก่อนสายใยจะขาดสะบั้น (๒๕๕๕)
- ศาสนาประจำใจ (๒๕๕๒)
- มองอย่างพุทธ เพื่อความเข้าใจในชีวิตและสังคม (รวมบทความร่วมกับ อรศรี จามวิยาพงศ์ และสมเกียรติ มีธรรม, ๒๕๕๖)
- พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต (๒๕๕๖)
- เส้นโค้งแห่งความสุข (๒) เราเป็นได้มากกว่าผู้บริโภค (๒๕๕๕)
- เส้นโค้งแห่งความสุข (๑) สดับทุกข์ยุคบริโภคนิยม (๒๕๕๕)
- ชีวิตและความตายในสังคมสมัยใหม่ (บันทึกเสวนา, ๒๕๕๕)
- ฉลาดทำบุญ รวมเรื่องน่ารู้ คู่มือทำบุญให้ถูกวิธี (เขียนร่วมกับ พระชาย วรธัมโม, ๒๕๕๔)

- คัมภีร์มรณศาสตร์แห่งธิเบต ข้อความเปิดเผยเรื่องเร้นลับของความตาย (บรรณาธิการ, ๒๕๔๓)
- ร่มไม้และเรือนใจ (๒๕๔๓)
- ประตูลู่สู่สภาวะใหม่ คำสอนธิเบตเพื่อเตรียมตัวตายและช่วยเหลือผู้ใกล้ตาย (งานแปล, ๒๕๔๑)
- อเมริกาจาริก : เดินทางสู่ชีวิตด้านใน จรไปในโลกกว้าง (เขียนร่วมกับ หลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ, ๒๕๔๑)
- อยู่ย้อนยุค : ทัศนะทวนกระแสบริโศคนิยม (๒๕๓๙)
- ๖ ตุลาจารึก ความทรงจำ ความหวัง และบทเรียน (เขียนร่วมกับ ส.ศิวัรักษ์, ๒๕๓๙)
- องค์กรแห่งสุขภาพ ทัศนะใหม่เพื่อคุณภาพแห่งชีวิตและการบำบัดรักษา (บรรณาธิการ, ๒๕๓๖)
- ห่วงลึกแห่งจิต ในทัศนะพุทธศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (งานแปล, ๒๕๓๖)
- กบดินนอน ชีวิตและความคิดอ่านจากประสบการณ์ในต่างแดน (๒๕๓๕)
- โอบกอด (๒๕๓๔)
- สถานะและชะตากรรมของมนุษย์ในยุคคอมพิวเตอร์ (๒๕๓๔)
- ก่อนธารน้ำจะหยุดไหล ประสบการณ์และทางเลือกเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ (บันทึกการเสวนา, ๒๕๓๓)
- พลิกฟื้นไทยให้เขียวชอุ่ม ทางเลือกใหม่เพื่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม (เขียนร่วมกับ สมควร ใฝ่งามดี, ๒๕๓๓)
- แลขอบฟ้าเขียว : ทางเลือกสำหรับอนาคตที่กำลังปรากฏเป็นจริง (เขียนร่วมกับ สมควร ใฝ่งามดี, ๒๕๓๓)

- วิพากษ์คอมพิวเตอร์ เทวรูปแห่งยุคสมัย (แปลร่วมกับ สมควร ใฝ่งามดี, ๒๕๓๓)
- พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย (๒๕๒๙)
- แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม (๒๕๒๗)

อนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ และมูลนิธิ ๑๔ ตุลา

ในความรู้รับรู้ของคนร่วมสมัย เหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๑๖ นับเป็นเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่อันแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจของประชาชน และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของสังคมไทย ดังนั้น หลังเหตุการณ์สิ้นสุดลงไม่นาน จึงได้เกิดข้อเสนอว่าควรจะมีการสร้างอนุสาวรีย์วีรชนเพื่อรำลึกถึงทั้งตัวเหตุการณ์และผู้ที่เสียชีวิตในครั้งนั้น แก่นสำคัญในความพยายามผลักดันครั้งนี้คือขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลานั้น

รัฐบาลในยุคหลัง ๑๔ ตุลา ก็ขานรับกระแสเรียกร้องเป็นอย่างดี โดยในเบื้องต้น คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้มีมติเห็นชอบในเดือนธันวาคม ๒๕๑๗ ให้มีการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน ๑๔ ตุลาได้ และมอบให้ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงาน โดยในด้านหลักการนั้น รัฐบาลก็เห็นพ้องกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศูนย์นิสิตฯ หรือ ศนท.) ว่า เหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นเหตุการณ์บ้านเมือง ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็น “เจ้าของ” ดังนั้น การสร้างอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ จึงควรเป็นเรื่องของรัฐร่วมกับประชาชน และสถานที่ตั้งของอนุสรณ์สถานก็ควรจะอยู่ในบริเวณถนนราชดำเนินอันเป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖

ปี ๒๕๑๘: ศิลาฤกษ์แห่งอนุสาวรีย์วีรชน

ในปี ๒๕๑๘ อันเป็นช่วงของรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เริ่มมีการผลักดันในการสร้างอนุสาวรีย์อย่างจริงจังขึ้น โดยในเดือนกรกฎาคม ได้มีการประชุมระหว่างรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ, ปลัดทบวงฯ, ผู้แทนสำนักงบประมาณ และผู้แทนศูนย์นิสิตฯ ซึ่งเห็นพ้องต้องกันว่าควรให้ใช้สถานที่บริเวณสี่แยกคอกวัว อันเป็นบริเวณอาคารคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) เก้า^๑

^๑ ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ที่ดินบริเวณอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ ในปัจจุบัน คืออาคารคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ หรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า ตึก กตป. โดยมี พันเอก ณรงค์ กิตติขจร บุตรชายของจอมพลถนอม กิตติขจร และเป็นบุตรเขยของจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นหัวหน้าหน่วยงาน มีการเล่าลือในสมัยนั้นว่า พันเอก ณรงค์ ใช้องค์การนี้เป็นเครื่องมือในการจัดการกับปฏิปักษ์ของตน อาคารนี้ได้ถูกเผาทำลายในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖

เป็นสถานที่ก่อสร้างอนุสาวรีย์ โดยศูนย์นิสิตฯ มีแนวคิดเพิ่มเติมว่า สิ่งก่อสร้างนี้ไม่ควรมีหน้าที่แค่ใช้รำลึกเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น แต่ควรจะเป็นอาคารอนุสรณ์สถานที่มียุทธประโยชน์ใช้สอยด้วย

ในเดือนถัดมา คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณา เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ฯ ดังกล่าว และได้เริ่มมีการประกวดแบบกัน โดยแบบที่ได้รับเลือกเป็นของของนายเทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง (ซึ่งก็คือแบบของอนุสรณ์สถานที่สร้างในปัจจุบัน) ต่อมา ความหวังการสร้างอนุสาวรีย์ เริ่มมีเค้าความเป็นจริงมากขึ้น เมื่อมีพิธีวางศิลาฤกษ์ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๘ ณ บริเวณที่ดินที่เคยเป็นอาคารคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชมหาสังฆปริณายกเป็นประธานในพิธี

ในปี ๒๕๑๙ แม้ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่าง “ซ้าย” กับ “ขวา” จะรุนแรงขึ้น แต่การผลักดันในการสร้างอนุสาวรีย์ยังคงมีอยู่ต่อไป โดยในเดือนเมษายน รัฐมนตรีกระทรวงการคลังในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เห็นชอบที่จะให้กรมธนารักษ์ขอซื้อที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัว (ที่วางศิลาฤกษ์ไปแล้วในปี ๒๕๑๘) จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่ในส่วนของการก่อสร้างอนุสาวรีย์ เห็นว่าควรให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมบริจาคค่าก่อสร้างด้วย โดยรัฐบาลจะรับภาระหากเงินที่บริจาคยังไม่เพียงพอ แต่ก่อนหน้านี้จะได้จัดการเรื่องราวให้เรียบร้อย ก็ไม่ต้องเปลี่ยนรัฐบาลเป็นชุดของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

หลัง ๖ ตุลา: อนุสาวรีย์ที่ยังไม่มีโอกาสได้สร้าง

เมื่อถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๑๙ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประสงค์จะเร่งรัดโครงการ โดยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องรอให้ประชาชนบริจาคค่าก่อสร้าง พร้อมทั้งมีหนังสือขอซื้อที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัวจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่ยังมีพันได้รับคำตอบใดๆ ก็เกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลา^๒ ขึ้นเสียก่อน รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร จึงได้มีมติให้ยกเลิกโครงการก่อสร้าง และในปีถัดมา ก็ได้มีมติให้ยึดเงินที่ประชาชนบริจาคเพื่อการก่อสร้างอนุสรณ์สถานเข้าคลัง

แม้ว่าการรัฐประหารในปี ๒๕๒๐ โดย พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ จะทำให้สภาพการเมืองเปิดกว้างยิ่งขึ้นเมื่อเทียบกับยุคของ ธานินทร์ กรัยวิเชียร แต่โครงการสร้างอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ ก็ยังคงไม่ได้รับความสนใจแต่อย่างใด ต่อมา ในปี ๒๕๒๕ นักศึกษาได้เริ่มเรียกร้องถึงเรื่องดังกล่าวจากรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ อีกครั้ง แต่ก็ยังคงไม่มีคำตอบที่แน่ชัด

เสียงเรียกร้องเหล่านี้ ยิ่งดังขึ้นอีกในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ อันเป็นช่วงรัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เนื่องจากในเดือนมิถุนายน ได้มีข่าวว่ารัฐบาลจะคืนทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจร ให้แก่เจ้าตัว เป็นเหตุให้สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ออกมาคัดค้านถึงขั้นอดข้าวประท้วง จนรัฐบาลต้องล้มเลิกแนวคิด เหตุการณ์นี้

^๒ เหตุการณ์ ๖ ตุลา ๑๙ คือ เหตุการณ์ที่ตำรวจตระเวนชายแดน และกลุ่มพลังอนุรักษ์นิยมที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อทำลายขบวนการนักศึกษา เช่น กระทั่งแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน รวมตัวกันล้อมปราบนักศึกษาที่ชุมนุมขับไล่พระภิกษุถนอม กิตติขจร ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างโหดเหี้ยม เพียงเพราะความเชื่อว่านักศึกษาเหล่านี้มีสายสัมพันธ์กับคอมมิวนิสต์เวียดนาม และจ้องล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์

ทำให้กรณี “๑๔ ตุลา” ถูกกล่าวถึงอีกครั้ง ประเด็นเรื่องการสร้างอนุสรณ์สถาน
จึงยิ่งเข้มข้นขึ้น ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ปีเดียวกัน ได้มีการรวมตัวของ
นักศึกษา นักวิชาการ และตัวแทนองค์กรเอกชน ตั้งขึ้นเป็น “คณะกรรมการ
ติดตามการสร้างอนุสรณ์สถานวีรชน ๑๔ ตุลา” ขึ้น โดยมี ศาสตราจารย์
ระพี สาคริก เป็นประธาน และส่งตัวแทนเข้าพบนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้น
คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้คืนเงินบริจาคของประชาชนแก่ทบวงมหาวิทยาลัย
เพื่อนำไปใช้ในการสร้างอนุสรณ์สถาน โดยปรึกษาประสานงานกับนิสิต
นักศึกษาต่อไป

อย่างไรก็ดี การสร้างอนุสรณ์สถานก็ยังมีได้รุดหน้าไปมากเท่าที่
คาดหวังไว้ เหตุผลสำคัญก็เพราะไม่สามารถขอเช่าที่ดินบริเวณสี่แยก
คอกวัวจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ จึงพยายามแก้ไขด้วยการยกระดับของ
“คณะกรรมการติดตามฯ” จากที่ตั้งกันเองให้เป็นการจัดตั้งขึ้นตามมติ
คณะรัฐมนตรี โดยในขั้นแรก ยังให้ศาสตราจารย์ระพี สาคริก เป็นประธาน
เช่นเดิม และต่อมาจึงให้รัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัยเป็นประธานกรรมการ
แทน เพื่อให้เป็นทางการมากขึ้น

กำเนิดมูลนิธิ ๑๔ ตุลา

จากความล่าช้าในระบบราชการ ที่แม้การยกระดับ “คณะกรรมการ
ติดตามฯ” ขึ้นก็ยังมีอาจแก้ไขได้ ในปี ๒๕๓๓ จึงได้เริ่มมีแนวคิดในการแก้
ปัญหาด้วยการจัดตั้งเป็นมูลนิธิ ๑๔ ตุลา ขึ้น โดยให้มูลนิธิดังกล่าวมีหน้าที่
เกี่ยวกับการก่อสร้างอนุสรณ์สถานและรับโอนเงินบริจาคจากประชาชน
ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ มาดำเนินการ โดยได้ยื่นเรื่องขอจัดตั้ง
มูลนิธิฯ ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๓ และได้รับอนุญาตในวันที่ ๑๔ ธันวาคม
ปีเดียวกัน

แม้มูลนิธิต ๑๔ ตุลาคม จะถือกำเนิดขึ้นเพื่อผลักดันเรื่องนี้โดยเฉพาะ แต่ปัญหาหลักคือเรื่องของ “สถานที่” ก็ยังคงค้างคาอยู่ โดยความพยายามขอเช่าที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ยังคงไม่ประสบผล เพราะสำนักงานทรัพย์สินฯ เสนอว่า ให้ทบวงมหาวิทยาลัยเจรจากับผู้เช่าเดิมก่อน ถ้าตกลงกันได้แล้ว สำนักงานทรัพย์สินฯ ก็ยินดีในการให้เช่าที่ดินแต่เนื่องจากยังเจรจากับผู้เช่าเดิมไม่ได้ ปัญหาจึงยังค้างคาอยู่

๒๘ ปี แห่งการรอคอย

ในปี ๒๕๔๑ อันเป็นช่วงรำลึกครบรอบ ๒๕ ปี ๑๔ ตุลาคม โครงการสร้างอนุสรณ์สถานได้รุดหน้าขึ้นไปอีกขั้น จากการที่ ธีรยุทธ บุญมี ประธานกรรมการจัดงาน ๒๕ ปี ๑๔ ตุลาคม และกรรมการบางคน เช่น ประสาร มฤคพิทักษ์ และ ธีรพล นิยม ได้ติดต่อกับ อานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการติดต่อขอเช่าที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัวจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ทว่า นอกจากเรื่องของการที่ดินแล้ว อุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งรัฐบาลออกจากบริเวณที่จะใช้ก่อสร้าง ซึ่งก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง นายพิเชษฐ พันธ์วิชาติกุล ในฐานะประธานคณะทำงานย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งฯ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล รวมถึงความร่วมมือจากกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในขณะนั้น คือ นายพิจิตต รัตตกุล และเลขานุการผู้ว่าฯ นายสมชาติ สืบตระกูล ตลอดจนบุคคลอื่นอีกหลายคน ทำให้การย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งออกจากพื้นที่ประสบความสำเร็จในช่วงเดือนตุลาคม ๒๕๔๒

การก่อสร้างอนุสรณ์สถานได้เริ่มเดินหน้าไปเรื่อยๆ โดยบริษัท แพลน คอนซัลแทนท์ จำกัด ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางเสียงสนับสนุนจากกลุ่มผู้ผลักดัน ก็มีเสียงคัดค้าน ดังขึ้นด้วยเหตุผลต่างๆ นานา เช่น

- เห็นว่าไม่ควรรื้อฟื้นเหตุการณ์ที่มีการฆ่าฟันกัน
- ไม่ควรสร้างสิ่งที่จะทำให้เกิดความบาดหมางกับทหาร
- ผู้เสียชีวิตหลายคนเป็นชาวบ้านธรรมดาที่มีได้เรียกร้องประชาธิปไตย ทำไมต้องยกย่องให้เป็นวีรชนด้วย
- ผู้ค้าสลากที่ต้องสูญเสียพื้นที่ค้าขายมองว่าเป็นกรณี “คนตายโล่คนเป็น”

ฯลฯ

ห้วงเวลานี้จึงเป็นช่วงแห่งการตอบคำถามต่อสาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจว่า อนุสรณ์สถานเป็นสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่พึงรู้สำหรับอนุชน มิได้เน้นเรื่องการฆ่าฟันกัน และไม่ได้มุ่งสร้างความบาดหมาง แต่ต้องการให้เกิดบทเรียนทางประวัติศาสตร์อันเป็นมโนทัศน์สำคัญในการก้าวสู่อนาคตอย่างระมัดระวังต่อไป

สำหรับผู้เสียชีวิตนั้น ไม่ว่าเขาจะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือชาวบ้านธรรมดาที่เพียงแค่ว่าเข้ามาดูเหตุการณ์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเสียชีวิตของพวกเขา เป็นส่วนหนึ่งของความวิปโยคในเหตุการณ์เรื่องราวของพวกเขาควรค่าแก่การระลึกถึง ไม่เพียงแต่จากญาติมิตรเท่านั้น แต่สำหรับบุคคลทั่วไปด้วย

ในที่สุด วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๔๔ หรือ ๒๘ ปี หลังเหตุการณ์ สกปรกวีรชนที่ชนะการประหวัดแบบตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ ก็ได้สร้างสำเร็จและมีพิธีสมโภชขึ้น แม้ในอดีตจะมีการเรียกสิ่งก่อสร้างนี้ว่า อนุสาวรีย์บ้าง

ประติมากรรมบ้าง แต่สุดท้ายก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรเรียกว่าสถาปัตยกรรม เพราะมีการนำชื่อของวีรชน ๑๔ ตุลา ที่จารึกบนแผ่นอิฐดินเผาที่ปิดทอง มาประดับไว้บริเวณฐานสลุบน้ำ พร้อมทั้งมีพิธีทางศาสนาเพื่อรำลึกถึงผู้ล่วงลับ

อนุสรณ์สถานที่ขบวนการนักศึกษาเคยผลักดันมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ จึงกลายเป็นความจริงขึ้นมา

หลักการและความหมายของอนุสรณ์สถาน

ก่อนที่จะมีการก่อสร้างอนุสรณ์สถานนี้ขึ้น ได้เริ่มมีการพูดถึง หลักการและหน้าที่ของอนุสรณ์สถาน โดยคณะกรรมการอำนวยการสร้าง อนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ ภายใต้สังกัดมูลนิธิ ๑๔ ตุลา ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากทางกรุงเทพมหานคร ญาติวีรชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว เป็นประธาน ได้มอบหมายให้ ผู้ชนะการประกวดแบบในปี ๒๕๑๗ เป็นผู้พัฒนาแบบเดิมให้เหมาะกับ ยุคสมัย ด้วยแนวคิด ๒ ประการ คือต้องเคารพความจริงของประวัติศาสตร์ และให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

จากแนวคิดดังกล่าว สถาปนิกได้นำไปพัฒนาแบบอนุสรณ์สถานฯ ให้เป็นอนุสรณ์สถานฯ ที่เน้นความสงบนิ่ง โล่งกว้าง และเรียบง่าย เพื่อรำลึก และคารวะต่อวีรชน มีประติมากรรมรำลึกอยู่ใจกลาง (ภายหลังจึงเรียกว่า สลุบน้ำริน) อาคารประกอบด้วยสวนหย่อม ลานกิจกรรมสำหรับการอภิปราย ฟังเพลง และการแสดงกลางแจ้ง นอกจากนี้ยังมีส่วนที่เป็นห้องประชุมไว้ ทำกิจกรรมทางความคิด และห้องอ่านหนังสือสำหรับนักเรียนและประชาชน ผู้สนใจทั่วไป

สำหรับประติมากรรมรำลึกหรือสถูปวีรชนนั้น ประกอบด้วยฐานทรงสี่เหลี่ยมสูง ๕ เมตร ช่วงกลางปลายสอบเข้ายาว ๗ เมตร และยอดแหลมทรงสถูปสีทองสูง ๒ เมตร รวมความสูงทั้งสิ้น ๑๔ เมตร ปลายแหลมของยอดสถูปแสดงถึงจิตวิญญาณสูงส่งของมวลมนุษยย์ ส่วนปลายยอดสถูปรอยหยักคล้ายสร้างไม่เสร็จ เพื่อสื่อความหมายว่าการกิจการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยยังไม่สิ้นสุด ยอดปลายสถูปทำด้วยวัสดุโปรงแสงเพื่อให้เห็นแสงไฟที่ส่องออกมาจากภายในตัวสถูป แผ่ไปถึงไฟแห่งประชาธิปไตยที่เป็นอมตะ

สำหรับฐานสถูปทั้งสี่ด้านบุด้วยกระเบื้องดินเผา สลักลายชื่อวีรชน ๑๔ ตุลา และรายล้อมด้วยแผ่นอิฐสลักบทกวีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพ ความเสียสละ เด็กและผู้หญิง กรรมกรและชาวนา นอกจากนี้ยังจัดทำแผ่นอิฐแกะลายจากแบบภาพถ่ายหรือภาพศิลปะจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน เพื่อสื่อถึงการเติบโตของงามของสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย

ปัจจุบัน บริเวณอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา และห้องประชุมของอนุสรณ์สถาน เป็นสถานที่ทำกิจกรรมสำหรับกลุ่มทางความคิดที่หลากหลาย โดยไม่จำกัดว่าเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใด นอกจากนี้ ในส่วนอาคารด้านหลังของอนุสรณ์สถานฯ นั้น เป็นส่วนของสำนักงานของมูลนิธิ ๑๔ ตุลา ซึ่งนอกจากจะมีห้องประชุมซึ่งจัดฉายสารคดีเกี่ยวกับ ๑๔ ตุลา ให้แก่หน่วยงานที่สนใจแล้ว ยังมีศูนย์ข้อมูลอันเป็นที่รวบรวมเอกสาร, สิ่งพิมพ์, งานศิลปะ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เพื่อให้ผู้สนใจทั้งนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาค้นคว้าอีกด้วย

มูลนิธิ ๑๔ ตุลา กับกิจกรรมเพื่อสังคม

มูลนิธิ ๑๔ ตุลา มีพันธกิจในการสืบสานคุณค่าประชาธิปไตย และสืบเจตนารมณ์ ๑๔ ตุลา เพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนคนรุ่นต่อไป ด้วยการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ประชาธิปไตยและการเมืองภาคประชาชน ส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม ประสานงานองค์กรประชาธิปไตยทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงพัฒนาอนุสรณ์สถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ของมูลนิธิฯ ก็ได้อิงกับหลักการเหล่านี้ โดยผู้สนใจสามารถติดตามเยี่ยมชมข้อมูลได้บนเว็บไซต์ www.14tula.com หรือส่งข้อมูลยังอีเมล oct14_f@hotmail.com

สำหรับผู้ที่มีสิ่งของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ อาทิเช่น หนังสือ ภาพถ่าย งานศิลปะ บทกวี หรือสิ่งของอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นก่อนและหลัง มูลนิธิฯ ยินดีรับบริจาคสิ่งของเพื่อรวบรวมไว้ในศูนย์ข้อมูลของมูลนิธิฯ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ต่อไป

กำหนดการงานรำลึก ๕๐ ปี ๑๔ ตุลา ประจำปี ๒๕๕๖

วันที่ ๑๔-๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๖ ณ อนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ (แยกคอกวัว),

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ)

สอบถามรายละเอียด ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๔-๕ โทรสาร ๐๒-๖๒๒-๑๐๑๖

อีเมล oct14_f@hotmail.com เว็บไซต์ www.14tula.com

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๖ ภาคเช้า
ณ อาคารอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖ (แยกคอกวัว)

พิธีการรำลึกและสดุดี

- ๐๗.๐๐ น. พิธีตักบาตรพระสงฆ์ด้านหน้าอาคารอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา ๑๖
จำนวน ๑๔ รูป
- ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น. พิธีกรรมทางศาสนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
- ๐๙.๐๐-๑๐.๐๐ น. พิธีวางพวงมาลาและกล่าวสดุดีวีรชนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
นายกรัฐมนตรี ประธานสภาพพัฒนาการเมือง
ประธานรัฐสภา ผู้แทนญาติวีรชน ๑๔ ตุลา
ผู้นำฝ่ายค้าน ผู้แทนฝ่ายประชาธิปไตยและแรงงาน
ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้แทนชาวบ้านนักต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชน
ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ผู้แทนเยาวชน/นิสิต-นักศึกษา
- ๑๐.๐๐-๑๐.๔๐ น. แกล้งขำเปิดตัวแสดมภ์ที่ระลึกชุด “ตราไปรษณียากร วัน ๑๔ ตุลา
ประชาธิปไตย” และ “แสดมภ์เพื่อการสะสม ๒๐ ภาพเหตุการณ์
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖” โดย...บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด
- ๑๐.๔๐-๑๒.๐๐ น. การแสดงปาฐกถาพิเศษวาระ ๔๐ ปี ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖ ประจำปี ๒๕๕๖
หัวข้อ “ปณิธานประเทศไทย”
โดย...ศาสตราจารย์ ธีรยุทธ บุญมี

ภาคบ่าย ณ ลานโพ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)

- ๑๔.๐๐-๑๕.๐๐ น. - การแสดงปาฐกถาพิเศษวาระ ๔๐ ปี ๑๔ ตุลา หัวข้อ **“ความฝันเดือนตุลา สีสืบปีแห่งการแสวงหาเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมในประเทศไทย”**
โดย...ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
- ๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น. - พิธีเปิดประติมากรรม **“หมุด ๑๔ ตุลา”** บริเวณลานโพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๑๖.๐๐-๒๐.๐๐ น. - การแสดงศิลปวัฒนธรรมกลุ่มกวีศิลป์, ดนตรีวงภารต (วงกรรมกร), ดนตรีคาราวานและเพื่อน

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๖

ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ)

- ๑๗.๐๐-๒๐.๐๐ น. - การแสดงปาฐกถาธรรมในวาระ ๔๐ ปี ๑๔ ตุลา หัวข้อ **“เผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง ๔๐ ปีหลัง ๑๔ ตุลา”**
โดย..พระไพศาล วิสาโล
- พิธีสวดมาติกาบังสุกุลแต่วีรชนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
 - เสวนา, ชมสารคดี ๑๔ ตุลา และ VTR คำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสชี้แนะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
 - ดนตรีมีธรรมรำลึกกับวงพลังเพลง

- หมายเหตุ** - ตลอดเดือนตุลาคม ๒๕๕๖...เชิญชมนิทรรศการ **“ภาพเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖”** ณ หอศิลป์แห่งกรุงเทพมหานคร
- สารคดี ๔๐ ปี ๑๔ ตุลา ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ Thai PBS, การแสดงละครเวที ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์
 - งานรำลึก ๓๗ ปี ๖ ตุลา ณ ลานประติมากรรมหน้าหอใหญ่ มธ. ฯลฯ